

**Moj zavičaj
kroz vrijeme**

DOCUMENTA
CENTAR ZA SNOĆAVANJE S PROŠLOŠĆU

Urednik:

Marko Smokvina-Marijić

Izdavač:

Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću

Godina: 2013.

Lektura i korektura:

Tomislav Fresl

Dea Marić

Marko Smokvina-Marijić

Oblikovanje i tisk:

Studio HS internet d.o.o., Osijek

ISBN:

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem

Tiskanje ove publikacije finansijski podržava Robert Bosch Stiftung. Zahvaljujemo nastavnicima Kristini Vinković, Kiti Jurici Kordi, Ivani Miošić, Igoru Šaponji, Igoru Jovanoviću, Miljenku Hajdaroviću, osoblju Srednje škole Čakovec, Gimnazije Dubrovnik, Ekonomski škole Pula, Istarskom povijesnom društvu, Udrizi za edukaciju i promicanje ljudskih prava, ART Radionici Lazaret, Udrizi za promicanje medijske kulture Luža, Udrizi Daksa 1944/45, Državnom arhivu u Dubrovniku, Knjižnici „Nikola Zrinski“ Čakovec, Muzeju Mimara, Zajednici tehničke kulture Pula, Židovskom muzeju i sinagogi Dubrovnik, Đuri Jelečeviću, Tanji Petrović, kolegama i kolegicama iz Documente.

Novi zavičaji, novi izazovi

- U dva ciklusa projekta Projekt **Moj zavičaj kroz vrijeme** od 2013. godine do danas sudjelovalo je 120 učenika/ca iz 6 srednjih škola, 9 nastavnika i 7 partnerskih organizacija. U sklopu oba ciklusa realizirano je 28 mentoriranih učeničkih istraživanja na odabrane teme iz povijesti lokalnih zajednica u razdoblju Drugog svjetskog rata i porača.

U publikaciji koja se nalazi pred vama prezentirani su rezultati višemjesečnog rada na drugom ciklusu projekta, na kojem je sinergijski surađivalo nekoliko organizacija *Documenta – Centar za suočavanje s prošlošću* kao nositeljica u izvedbi projekta radila je s tri partnerske škole - **Gimnazijom Dubrovnik, Srednjom školom Čakovec i Ekonomskom školom iz Pule**. U svakom gradu osim škola radili smo sa organizacijama civilnog društva - **ART radionicom Lazareti** u Dubrovniku, **Udrugom za edukaciju i promicanje ljudskih prava** u Čakovcu i **Istarskim povjesnim društvom** u Puli.

Zajedno smo pred sebe postavili **izazove** bavljenja lokalnim nasleđima Drugog svjetskog rata i porača u svakoj od tri zajednice. Imajući na umu na velika **stradanja i traume** koje obilježavaju ovaj period, tema je sama po sebi izrazito teška. Ono što ju čini dodatno osjetljivom, pa i kontroverznom jesu **selektivne politike sjećanja, uporabe i zlouporabe** – u javnom diskursu, historiografiji pa i nastavi povijesti. Stoga smo smatrali da je važno da se istraživanja bave **ne samo onime što se dogodilo** u Puli, Dubrovniku i Čakovcu u Drugom svjetskom ratu i poraču, nego i onime kako su zajednice i društvo kao cjelina **pamtili i zaboravljali te događaje**. Uvjereni da je u nastavi povijesti potrebno afirmirati suočavanje s prošlošću i uključivu kulturu sjećanja zajedno s učenicima definirali smo teme koje se bave različitim slojevima i različitim oblicima društvenih sjećanja. Učenici su tako istraživali teme međurača, Drugog Svjetskog rata i porača i bavili se **često** suprostavljenim narativima o stradanjima. Naravno, dotakli smo se pamćenja i/ili zaborava tih događaja u današnjem vremenu. Osnovna ideja je jasna – isključivost i masovna stradanja ne smiju se ponoviti, a prošla stradanja i stare isključivosti i netrpeljivosti nikako **ne smiju postati katalizatori novih valova nasilja, ni izlike za nove mržnje**.

Odlučili smo pristupiti ovoj problematiki na specifičan način. Osmislili smo i realizirali raznolike aktivnosti na projektu. Krajem listopada 2014. održali smo trodnevne radionice za učenike u sva tri grada. Kroz **dijeljenje obiteljskih sjećanja na period, gledanje dokumentarnih filmova, diskusije, studijske posjete i tematske radionice** otvarali smo pitanja **osobnog odnosa prema nasilnoj prošlosti**. Povijesne pojmove nastojali smo lokalizirati, učiniti ih bliskima učenicima i pripremiti ih za istraživanja koja će uslijediti. Naši su partneri nastavnici održali **radionice o povijesti**

njihovih gradova u razdoblju Drugog svjetskog rata i porača. U sklopu radionica organizirali smo i studijske obilaska **mjesta stradanja/sjećanja** – od sinagoge i Dakse u Dubrovniku, preko Male Gajane, Velog Vrha i Vergarole u Puli do nekadašnje sinagoge i Danice u Koprivnici. Učenici su potom **odabrali svoje istraživačke teme** te zajednički razradili istraživačke korake i metodologiju, kao i oblikovanje rezultata istraživanja. Učenici su birali slične, a opet različite teme, s glavnim ciljem, da pokušamo što sveobuhvatnije istražiti razdoblje Drugog svjetskog rata i porača – utjecaj na svakodnevnicu, utjecaj na djetinjstvo, dinamiku selo-grad, nasljeđe nestalih manjina kod proučavanja njihove kulturne ostavštine, utjecaj ovih događaja na vizure gradova. U različitim gradovima učenici su koristili različite metode u istraživanju sličnih tema.

Radovi Pravednici među narodima s dubrovačkog područja i Arhitekturalna ostavština čakovečkih Židova

oba tematiziraju sudbinu Židova u vrijeme Drugog svjetskog rata koristeći različite metodologije. U dubrovačkom slučaju tematika je obrađena arhivskim radom i metodom usmene povijesti dok su u čakovečkom slučaju učenici sudbinu Židova obradili kroz istraživanje materijalne baštine čakovečkih Židova. Materijalnu baštinu su pak istraživali pulski đaci u sklopu rada *Promjene vizure grada Pule u Drugom svjetskom ratu*. Učenici i u Puli i u Dubrovniku istraživali su razdoblje porača Drugog svjetskog rata. Međutim učenici iz Pule istražili su ga kroz progone i stradanje Talijana na području Pule i Istre, dok su se učenici iz Dubrovnika bavili izvansudskim egzekucijama na Daksi u jesen 1944.

Nakon uvodne edukacije, učenici su radili na istraživanjima tijekom studenog, prosinca i dijela siječnja i studenog u Puli, Čakovcu i Dubrovniku, pod mentorstvom nastavnica i nastavnika, a uz potporu partnera iz lokalnih organizacija. U toku istraživanja, učenici su iskoračili u svoje zajednice, aktivno se uključujući u proces učenja, tražeći odgovore na istraživačka pitanja na različitim adresama – kod udruga manjina koje su stradale u ovom periodu, preko udruga stradalih, arhivima, muzejima, povjesnim društvima. Neki od njih ustupali su klasičnu povjesnu građu, neki kontakte i osobna sjećanja preživjelih i njihovih potomaka. Učenici su ne samo istraživali događaje, već su istraživali i kako se društva na različite načine sjećaju istih događaja – na taj način nastojali smo kod učenika razviti kritičniji odnos prema politikama sjećanja. Stoga smo nastojali i odabrati teme koje su na konkretnim primjerima razmatrale i načine društvenog sjećanja i lomove u sjećanjima koja se događaju smjenama društveno-političkih sistema.

Veći fokus ovoga je puta stavljen na način prezentiranja rezultata učeničkih istraživanja. Uz klasične forme prezentiranja u obliku izložbenih plakata, dva su rezultata istraživanja predstavljena u novim formatima: rad *Djetinjstvo u Drugom svjetskom*

ratu i poraću u obliku dokumentarnog filma te Režimska (ne)sjećanja i Pravednici među narodima s dubrovačkog područja u obliku razglednica i kataloga, formatima razvijenima u suradnji s akademskim slikarom Lukom Piplicom i udrugom ART Radionica Lazareti u Dubrovniku.

Rezultati učeničkih istraživanja predstavljeni su na izložbi održanoj u Zagrebu, u muzeju Mimara 28. veljače 2015. Nakon uspješne zajedničke izložbe u Zagrebu, u svakoj od zajednica održana je lokalna prezentacija istraživanja.

Nadamo se da smo kroz metode istraživanja i prezentiranja korištene i primjenjivane tijekom projekta uspjeli kod učenika razviti čitav niz korisnih znanja i vještina koje će im koristiti i u budućem školovanju i radu.

Marko Smokvina-Marijić
Dea Marić

Program treninga

*Medusobno upoznavanje
Moj zavičaj kroz vrijeme - Prezentacija projekta
Očekivanja sudionika/ica i voditelja/ica*

Moj obiteljski album

Interaktivna prezentacija - sudionici (i voditelji/ce) predstavljaju obiteljsku fotografiju nekog člana obitelji iz vremena Drugog svjetskog rata i/ili porača ili obiteljski predmet iz tog razdoblja

Prikazivanje dokumentarnog filma na temu Drugog svjetskog rata i/ ili porača i odnosa prema povijesti. Nakon projekcije filma diskusija o suočavanju s prošlošću, naslijedu obiteljske prošlosti, diskriminaciji, genocidu, osobnoj krivnji vs. kolektivna odgovornost, identitetu...

Predavanja i radionice na odabране teme iz razdoblja Drugog svjetskog rata i poraća. Radionice o teoriji i praksi metode usmene povijesti.

Odabir istraživačkih tema i metoda. Grupni rad na definiranju koraka i metoda istraživanja.

*Studijsko putovanje sa
stručnim vodstvom na mesta
sjećanja u lokalnoj sredini*

*Završna diskusija.
Evaluacija.*

ISTRANI U KONCENTRACIJSKIM LOGORIMA

ISTRA UOČI I ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA

Antun Ferlin

Istra je u 20. stoljeću doživjela mnoge strahote vezane uz pojavu totalitarnih režima. Prvi koji se pojavio bio je talijanski fašizam, a nakon njega nastupilo je kratkotrajno, ali vrlo okrutno razdoblje nacističke okupacije koje je donijelo mnoštvo patnji i stradanja lokalnom stanovništvu.

Istra je nakon I. svjetskog rata pripala Italiji. Time je započeo fašistički teror u Istri, koji je imao snažna talijanizacijska obilježja. Talijanski jezik je nametan u institucijama, zabranjena je uporaba hrvatskoga jezika, a institucije sa

Spomenik u Maloj Gajani

hrvatskim obilježjima su spaljivane, između ostalih i Narodni dom u Puli. Učestali su bili i progoni hrvatskih i slovenskih intelektualaca, osobito učitelja i svećenika. Usljed ovakve politike, iseljava se veliki broj Hrvata i Slovenaca. Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943., Njemačka zauzima nekadašnja talijanska područja, čime i Istra dolazi pod njemačku upravu. Tada započinje i ustank Hrvata. U istom mjesecu donose se Pazinske odluke kojima se odlučuje da će se Istra priključiti Hrvatskoj. Ulaskom nacističkih snaga u Istru započinje strašno razdoblje istarske povijesti, takozvani "reštalamenat". Partizanske postrojbe doživljavaju veliki poraz i moraju se povući iz Istre, pri čemu stradava veliki broj civila i započinje odvođenje Istrana u koncentracijske logore.

OSOBNA SVJEDOČANSTVA ISTRANA O ISKUSTVU KONCENTRACIJSKIH LOGORA

Anton Ferlin o zločinu u Maloj Gajani 1944. godine

Anton Ferlin rođen je 1933. u Maloj Gajani i svjedok je jednog strašnog zločina nacista i fašista. 27.1.1944. ostat će u mu vječnom sjećanju. Prilikom razgovora koje smo vodili s njim, opisao nam je pokolj u Maloj Ganani.

"Desilo se to 26. na 27. januara. Moj brat i ja smo spavali sa didom i babom i odjednom se začuje kroz noć u 3 ure. Moj otac je bio na straži, moj

otac. Čuo se lavež pasa. Došao je na željezni portun i pita 'ko je, a oni na njemačkom. Vidio je da je vrag uzeo šalu i usta se za portun i zatvorio ga. Rekao je ljudima da bježe. Svi su partizani uspjeli pobjeći i nijednoga "Nijemci" nisu ubili. Moj dida je ustao iz postelje, a mi djeca smo se okupili oko njega. Rekao nam je da idemo spavati. Nakon što se ustao iz postelje, vise ga nikad nisam vido..."

Ana Zulian o deportaciji u logor i životnim uvjetima u logoru

Ferlinova rođakinja Ana Zulian rođena Kutić doživjela je pokolj u Maloj Gajani i zajedno s još 10 djevojaka i mladića poslana je u Auschwitz. Prvo su prebačeni u tršćanski zatvor Corroneo, a zatim u stočnim vagonima u neljudskim uvjetima u Auschwitz.

"Mlađi su 15 godina imali kad su ih strijeljali. Deset muških za Dachau te deset ženskih za Auschwitz i deset su ih strijeljali kod štale."

Život u logorima bio je težak. Dolazak u logor značilo je šišanje, tetoviranje (broj), brijanje i dezinfekciju te dva dana čekanja odjeće. Hrana se dobivala u tri obroka u mizernim količinama. Vršeni su eksperimenti na logorašima. Zatočenici su prekomjerno radili, bili su izgladnjivani i zlostavljeni. Zato su masovno umirali od iznemoglosti i bolesti.

Ana Zulian

Marija Marečić

Marija Marečić o posljedicama iskustva logora

Marija Marečić iz sela Marečići bila je uhićena zbog pomaganja partizanima. Došavši u logor, dobila je svoj broj koji pamti do današnjeg dana.

"Najprije su nam broj stavili. Tako su nas registrirali. To su Židovke obavljale. Ja imam broj 81.660. Kad je bio turizam, kako mi je neprijatno to predstavljalo, kao da sam označena. Jako je puno Nijemaca dolazio u turizam, ja sam došla '63. godine u Rovinj. Ponekad sam i po cijelo ljetu nosila flaster da ne bi turisti pobegli, jer kad bi vidjeli da imam ja taj broj. Bilo je i starijih ljudi, a oni su znali šta je to pa su bježali od mene jer su me se bojali. Mislili su da sam im ja mogla nešto i napraviti po tom pitanju. Biti označen cijeli život kao mlada osoba sa svojih 17 godina nije bilo baš ugodno."

Ana Tomišić o uvjetima u logoru

Ana Tomišić rođena Cetina iz Rovinjskog Sela uhapšena je, jer je pomagala partizanima. U svojim svjedočanstvima sjeća se dana provedenih u Auschwitzu.

"Kad sam došla u selo nakon svega, jedna žena koja me je poznavala vidjela me je i nije me mogla prepoznati. Ni moja sestra me nije prepoznala. Bila sam sama kost i koža. Jako slaba. Žene u logoru nisu imale menstruaciju, niti jedna. To je bilo i zbog hrane i zbog svega. Svi su bili na apelu. I bolnica i svi. Svi su navečer išli spavati osim nas koje smo bile iz te fabrike i nas su držali budnima. Mi nismo imale što za obući, mi smo bile tako reći gole. Nakon toga smo imale 15 dana, sad smo došli iz fabrike, slali su nas da čistimo pulovere i da radimo. Samo smo dva sata na dan spavale, a dvanaest sati dnevno smo radile. Jednu smjenu po noći, a jednu popodne."

Čim su zatočenici došli u logor bili bi odvojeni, jedni na jednu, a drugi na drugu stranu. Tada nisu ni bili svjesni da je taj odabir značio život ili smrt. Oni koji su preživjeli ubrzo su saznali da je sudbina

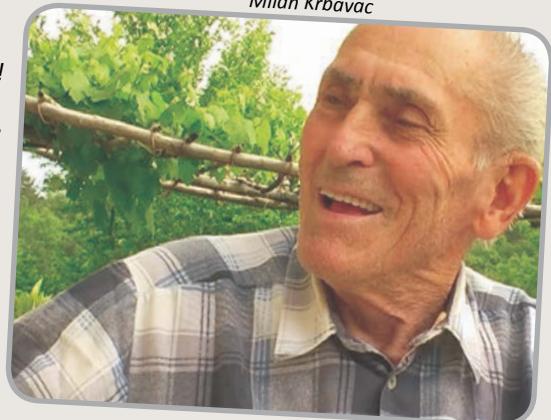
Ana Tomišić

onih drugih bila da završe u plinskim komorama, a zatim u krematoriju.

Logoraše je svakodnevno pratila glad, iscrpljenost i okrutnost čuvara. Dobivali su hrane samo taman toliko da prežive taj dan. Oni koji su imali sreće da ih ne pokose zarazne bolesti gledali su samo kako bi našli nešto za pojesti.

Milan Krbavac

Milan Krbavac o uvjetima u logoru i oslobođenju

„Vodili su nas u Auschwitz, jer su htjeli da nas uguše u plinskoj komori. Sve su Židove tamo spalili, sve! Svaki je bježao od krematorija kao od vraka. Znao sam točno što se tamo dešava.“

„Gladi nam tamo nije falilo. Samo smo jednom na dan dobivali malo kruha na osam dijelova. Nije bilo liječenja, nego smo gledali ako bi po putu našli nešto zelene trave na proljeće da bi to pojeli.“

Oni koji su preživjeli marševe smrti i dočekali oslobođenje morali su paziti da se prvi dana slobode ne prejedu, jer bi to bio preveliki šok za njihova izmučena i iscrpljena tijela. Kad su se malo oporavili, taman da mogu putovati, bio im je organiziran povratak kućama. Povratak je bio sretan, ali i mučan. Slijedile su godine oporavka što fizički, što psihički, jer je vrijeme provedeno u logoru na zatočenike ostavilo trajne posljedice.

„Kad sam se vratio u Istru mene i sve logoraše koji su se uspjeli vratiti, prihvatali su. Bilo je veselja. Ja vam kažem, bilo je lijepo. Sve moje najljepše godine bile su nakon oslobođenja.“

Rina Smajla

Rina Smajla r. Škufljić o posljedicama koje je boravak u logoru ostavio na nju

Rina Smajla rođena Škufljić bila je aktivna u pokretu otpora dok je početkom 1945. godine nisu uhapsili i odveli u Bergen-Belsen. Tu je provela tri najstrašnija mjeseca u svom životu. U svom svjedočanstvu priča nam kakve je posljedice logor na nju ostavio.

„Vraćala sam se vlakom iz Njemačke. U vlaku je bio jedan policajac iz moga mjesta. Zvala sam ga, "Martine, Martine!", ali nije reagirao. Zvala sam ga opet i kad me je video, nije me prepoznao. "Rina, ča to si ti!" - je rekla. Imala sam 38 kila, a nisam imala ni kose na glavi. Prvih par dana kad sam se vratila, spavala sam u vrtu pod kupom slame. Nisam se mogla prilagoditi, a moja mama je plakala i govorila mi: "Dijete, nećeš zauvijek moći spavati vani.". I nekako sam se počela prilagođavati i oslobođila sam se.“

*Fašizam je oblik radikalnog autoritarnog nacionalizma koji je nastao u ranom 20. stoljeću u Europi. Pod utjecajem nacionalnog sindikalizma, prvi fašistički pokreti su se pojavili u Italiji oko Prvog svjetskoga rata, spajajući tipična desna stajališta s elementima lijeve politike u poziciji prema komunizmu, socijalizmu, liberalnoj demokraciji i, u nekim slučajevima, tradicionalnom konzervativizmu. Fašisti su namjeravali ujediniti svoju naciju kroz totalitarnu državu koja je zagovarala masovu mobilizaciju nacionalne zajednice i preuređiti naciju prema principima fašističke ideologije. Fašizam gleda na političko nasilje, rat te imperijalizam kao sredstvo za postizanje nacionalne obnove. Vode fašizma bili su Benito Mussolini u Italiji i Adolf Hitler u Njemačkoj.

*Nacizam je politički pokret koji je nastao u Njemačkoj 1920. godine. Pokret je kulminirao stvaranjem Trećeg Reicha, totalitarne države koju je od 1933. do 1945. vodio diktator Adolf Hitler. Došavši na vlast, počeo je otvarati koncentracijske logore. U koncentracijskim logorima bili su zatvarani svi politički potivnici, Romi, Židovi, homoseksualci, pripadnici pojedinih etničkih religijskih grupa, civilni iz kritičnog vojnog područja i

drugi. Zatvorenici se nalaze u pritvoru ili logoru najčešće bez pojedinačnog sudskog procesa, već po nekim širim kriterijima. Koncentracijski ili sabirni logori bili su mjesta izolacije koja su organizirala vojna, policijska ili druga tijela vlasti. Prvi koncentracijski logor bio je Dachau otvoren 1933. godine, iste godine kada je Hitler došao na vlast.

ZAKLJUČAK:

Svjedočanstva istarskih logoraša su vrlo šokantna čak i nakon 70 godina od tih događaja. To što su prošli zauvijek je ostalo urezano u njihovim životima i nikada se tih sjećanja nisu oslobođili. Logor je utjecao na njihov život i kasnije, a utjecao je i na njihove bližnje. Bilo nam je izrazito emotivno slušati svjedočanstva osoba iz našeg kraja koji su preživjeli ove strahote. Njihove osobne priče pomogle su nam da shvatimo ovaj period povijesti, nacističke ideje i njihove posljedice na živote ljudi. Mnogo je ljudi u prošlosti ubijeno radi neshvatljivih razloga. Povijest ne možemo vratiti, ali možemo razumnim ponašanjem utjecati na današnji svijet. Možemo raditi na tome da se takvo što više nikad ne ponovi.

ARHITEKTURALNA OSTAVŠTINA ČAKOVEČKIH ŽIDOVА

Budući da su Židovi bili najpogodenija etnička skupina u Drugom svjetskom ratu na našem području, odlučile smo se baviti njihovom arhitekturalnom ostavštinom na području grada Čakovca pa smo tako odabrale židovsku sinagogu, židovsko groblje, kavanu Royal, Trgovački kasino te tvornice Čateks i MTČ (Međimurska trikotaža Čakovec) za temu svog istraživanja. Podaci koje smo doznale u toku istraživanja potaknuli su nas da gledamo grad Čakovec drugim očima. Shvatile smo koliko je židovska zajednica utjecala na izgled, ali i društveni život grada. Naučile smo i da, iako neke skupine nema u tolikom broju kao nekad, baš zato ne bismo smjeli zanemariti njene doprinose zajednici.

POVIJESNI PREGLED MEĐIMURJA I ŽIDOVSTVA U MEĐIMURJU

Međimurje, najsjevernija županija u Republici Hrvatskoj, bilo je dio Ugarske do 1918. godine te od 1941. do 1945. godine kao dio županije Zala. U 100 godina, Međimurje je bilo dijelom čak 6 različitih država. Židovi su u Međimurju bili incole regni, odnosno stanovnici s ograničenim pravima, a od 1744. godine plaćaju i poseban porez te se mogu baviti samo cehovski uređenim djelatnostima. Takav se odnos prema židovskoj zajednici nastavio do 1781. kad je Josip II. proglašio Edikt o vjerskoj toleranciji. Od 1840. godine ostvaruju pravo na slobodan izbor prebivališta, bavljenje umjetnošću, znanošću, obrtima, otvaranje tvornica, posjedovanje nekretnina i otvaranje tvornica. 1876. godine izgrađeni su novi vjerski centar židovskog života, škole za židovsku djecu, židovska općina, zgrada za rabina. Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine u Međimurju živi tek 12 Židova, dok ih je najviše bilo 1917. godine, kad su činili čak 1,5% stanovništva Međimurja te čak 12% stanovnika Čakovca. Svojim su životom i radom doprinijeli razvoju Međimurja i Čakovca, što je očito čak i onda kada se u istraživanju koncentriramo samo na njihovu arhitekturalnu ostavštinu.

Prostor nekadašnje židovske sinagoge (Danas spomen-obilježje)

Židovska vjeroispovjedna općina Čakovec (Čakaturn) je osnovana 1780. godine.

Općina je 1834. kupila zemljište za sinagogu, koju je izgradila 1836., a obnovila 1876. godine. Uz sinagogu je bila izgrađena židovska škola, koja je radila samostalno do 1883. godine. Tu je bila i zgrada za ured rabinata i stan rabina i kantora. Sinagoga je porušena 21. svibnja 1944. godine, nakon što su nacističke snage zauzele Međimurje i članove židovske zajednice odveli u logore. Danas se na tom mjestu nalazi spomen obilježje.

Na mjestu nekadašnje sinagoge

Nekadašnja sinagoga

Djevojke ispred sinagoge

Prvobitni prostor tekstilne tvornice Čateks

Čateks, kao jedna od najstarijih tekstilnih tvornica jugoistočne Europe, datira iz 1874. godine kada je Samuel Neumann sa svojom obitelji na području Ulice Josipa Jurja Strossmayera osnovao prvu bojaonicu platna.

Naziv Čateks je bila dugogodišnja skraćenica za Čakovečku tekstilnu industriju, dok danas poduzeće službeno posluje pod skraćenim nazivom.

Vanjski izgled tekstilne tvornice Čateks

*Pogled na Strossmayerovu ulicu
50-ih godina prošlog stoljeća*

Tekstilna tvornica MTČ

Graner Moritz

MTČ - Međimurska trikotaža Čakovec je tekstilna tvornica s bogatom prošlošću i dugogodišnjom tradicijom u proizvodnji tekstila. Bila je glavni nositelj razvoja i zapošljavanja u tom kraju. Godine 1923. židovska braća Graner su u Čakovcu osnovala tekstilnu industriju te se tako tada MTČ zvala Graner tvornica. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, Graner tvornica je bila veoma poznata po svojim trikoima, a također je proizvodila čarape, rukavice i košulje. U to je doba izrađivala i čarape za mađarsku vojsku. Tvornica je čak davala ženama da kod kuće izrađuju čarape na svojim strojevima.

Tvornica je kako stradala u ratu, a nakon rata je dobila naziv po kojem je i danas poznata - Međimurska trikotaža Čakovec ili samo „Trikotaža“. Obnovom i modernizacijom postala je jedno od najboljih poduzeća tada. Imala je

podružnice odnosno pogone u Murskom Središtu, Prelugu i Kotoribi. U pogonima su 80% zaposlenih bile žene, dok su za održavanje strojeva bili zaduženi muškarci. Strojevi kojima su se proizvodile čarape bili su dovezeni iz Italije te je neke strojeve čak napravio i inovator prezimena Tot. 1948. Informbiro je htio da se Trikotaža preseli u unutrašnjost zemlje, ali na sreću to se nije dogodilo.

Iako danas u stečaju, nekad je bila nositelj razvoja, a i u novije doba proizvodila je uski tekstil i nepozamanterske proizvode poput industrijskih prozvoda (razne trake) i gotovih proizvoda (remenje, vezice, privjeske za ključeve, orme...). Njezino središte se danas nalazi u ulici Matice Hrvatske 10, u nekadašnjoj Novakovojo ulici.

MTČ pod nazivom „Tvornica braće Graner“

Današnja tvornica MTČ-a

Kavana Royal

Kavanu Royal osnovao je Geza Legenstein i nalazila se u Novakovojo ulici koja danas nosi ime Matice Hrvatske. Imala je važnu ulogu za ugostiteljstvo i smatrala se jezgrom urbanog života starog Čakovca. Kavana je bila primamljivo mjesto za čakovečku elitu. Subotom se tradicionalno održavalo okupljanje u kavani uz živu glazbu. Isto tako, bila je prisutna i romska glazba te su bila zabranjena žestoka pića. Godine 1925. Geza Legenstein osnovao je prvu stolnotenisku sekциju u Hrvatskoj čija su se okupljanja održavala u kavani. Kao simbol grada Čakovca kavana Royal građanima je bila vrlo važna, te se većini nije svidjelo kad je gradska uprava željela promijeniti izgled i funkciju tog objekta. Građani su pridavali veliku važnost kavani, jer su u njoj bile organizirane zabave, turniri u šahu i narodna kuhinja. Na prostoru nekadašnje kavane Royal danas se nalazi ugostiteljski objekt 'Admiral' koji ima sličnu funkciju kao nekadašnja kavana.

Kavana Royal

Trgovački kasino

Trgovački kasino slovi za najraskošniju zgradu u središtu Čakovca koja je izgrađena prvenstveno kako bi se pokazala moć građanstva u uzdizanju. Nalazi se u Ulici kralja Tomislava 1. Osnovana je 1903./1904. Izgrađena je u stilu mađarske secesije kao mjesto okupljanja građanstva, novog društvenog sloja u Međimurju. Pročelje je kombinirano ukrasima od opeke i žbuke. Zgrada je izgrađena prema projektu mađarskog arhitekta Odona Horvatha po narudžbi čakovečkog odvjetnika Rudolfa Wollaka za potrebe čakovečkog udruženja trgovaca. U njemu su bile smještene prostorije za kartanje i ostale društvene igre, posebna odaja za dame, soba za čitanje i prostorija za ples. Od 1966. do 1986. godine Trgovački kasino bio je namijenjen Knjižnici i čitaonici Čakovec. Od završetka Drugog svjetskog rata pa sve do danas zgrada je poznata kao Dom sindikata.

Trgovački kasino

Danas je trgovački kasino Dom sindikata

SINAGOGA

OSNIVAČ: općina

GODINA: 1836., obnova 1876.

ADRESA NEKAD: Park Rudolfa Kropaka 2

ADRESA DANAS:

Park Rudolfa Kropaka 2, 40 000 Čakovec

FUNKCIJA NEKAD: Židovska ustanova u kojoj su se održavali vjerski obredi; ujedno je i sadržavala zgradu rabinata, društvene prostorije i stan podvornika

FUNKCIJA DANAS: Spomen obilježje

ČATEKS

- tekstilna industrija -

OSNIVAČ: Samuel Neumann i nasljednici

GODINA: 1874.

ADRESA NEKAD:

Ulica Josipa Jurja Strossmayera

ADRESA DANAS:

Ulica Zrinsko Frankopanska 25,
40 000 Čakovec

FUNKCIJA NEKAD: Farbaonica tkanine

FUNKCIJA DANAS:

Proizvodnja tkanine (ovisno o namjeni)

KAVANA ROYAL

OSNIVAČ: Geza Legenstein

GODINA: 1925.

ADRESA NEKAD: Novakova ulica

ADRESA DANAS:

Ulica Matice hrvatske 2,
40 000 Čakovec

FUNKCIJA NEKAD: Ugostiteljski objekt,
sjedište elite, simbol Čakovca

FUNKCIJA DANAS: Ugostiteljski objekt

TRGOVAČKI KASINO

OSNIVAČ: Rudolf Wolak

GODINA: 1903./1904.

ADRESA NEKAD:

Trg Republike bb, 40 000 Čakovec

ADRESA DANAS:

Trg Republike bb, 40 000 Čakovec

FUNKCIJA NEKAD:

udruženje trgovaca, prostorija za kartanje, soba za čitanje i ples

FUNKCIJA DANAS: Dom sindikata

MTČ

Međimurska trikotaža Čakovec

- tekstilna industrija -

OSNIVAČ: Braća Graner

GODINA: 1923.

ADRESA NEKAD: Novakova ulica

ADRESA DANAS:

Matrice hrvatske 10, 40 000 Čakovec

FUNKCIJA NEKAD: proizvodnja rublja,
odjevnih predmeta, čarapa ...

FUNKCIJA DANAS: U stečaju

PROMJENE VIZURE GRADA PULE

BOMBARDIRANJA

Pula je Drugi svjetski rat dočekala pod talijanskim vlašću. Savezničko bombardiranje Pule trajalo je od siječnja 1944. do ožujka 1945. godine i značilo je najveće razaranje Pule u čitavoj njenoj povijesti. Glavni razlozi bombardiranja bili su strateški položaj naselja i ratna luka koja se nalazila u njemu. Nakon kapitulacije Italije, Istru je okupirala njemačka vojska. Tada počinju bombardiranja saveznika koja za posljedicu imaju stradanja civila. Stanovništvo je tijekom bombardiranja koristilo brojna skloništa od kojih neka postoje i danas. U bombardiranjima su stradali i brojni povijesni spomenici, razrušen je Augustov hram, kasnije obnovljen, i razrušen je cijeli dio zapadnog starog grada. Sva ta razaranja dovela su do potpune izmjene nekih dijelova grada.

Prvo bombardiranje grada Pule dogodilo se 9. siječnja 1944. godine. Taj dan prijepodne nad Pulu se podigla golema dimna zavjesa od esklpozija koje su protresle stanovništvo i cijeli grad. U prvom bombardiranju sudjelovalo je stotinjak bombardera, koji su nanijeli velike štete obali pulske luke i vojnim brodovima. I grad je zadobio velike štete, pogoden je cijeli centar, a posebno Giardini, Uspon svetog Stjepana, Zagrebačka, Vlačićeva i Anticova ulica te područje današnjeg Parka grada Graca i područje Monte Zara i Stoja koja je doživjela najveće štete. Na početku prvog bombardiranja stradal je oko 77 osoba, a kasnije je bilo stotinjak poginulih. Kuće i zgrade bile su oštećene te ljudi u njima nisu više mogli boraviti, ostali su bez svojih domova. Dobrotvorne udruge pomagale su što su više mogle, osiguravali su im smještaj i hranu. Brojne su obitelji, kojima su domovi uništeni, zatražile pomoći od poznanika i rodbine te su kod njih živjeli sve do završetka rata.

Druge bombardiranje grada dogodilo se 25. veljače 1944. godine, kada se nad gradom pojavilo 56 bombardera. Bombarderi su prvo gađali luku te štete nastale prijepodne tog dana nisu bile jako velike, jer su mnoge bombe završile u moru. Tog dana uništena su dva zrakoplova bombardera, a dva su oštećena. U drugom bombardiranju pogoden je brodogradilište, Arsenal, njemačka podmornička baza, tvornica cementa te mnoge zgrade. Pogoden je i općinska zgrada koja se nalazila na Forumu, pored Augustovog hrama. Tijekom rata, općinska zgrada zadobila je i druga ozbiljna oštećenja te su je nakon rata odlučili srušiti, a na tom se mjestu danas nalazi Park mladenaca. Broj stradalih bio je manji, stradal je samo 5 osoba, jer je ovog puta stanovništvo na vrijeme otišlo u skloništa.

Praktički cijelo proljeće prošlo je mirno, uz česte zračne uzbune. Stanovništvo je pokušavalo sanirati brojne štete koje su se desile u ova dva napada. Posebno je bio otežan promet gradskim ulicama zbog rupa na kolniku i građevinskog otpada koja su nastale bombardiranjem.

Treći zračni napad dogodio se 8. lipnja 1944. godine. U napadu su sudjelovala 54 zrakoplova, koji su ispustili oko 400 bombi. Uništeno je brodogradilište. Srušeno je i oštećeno mnogo zgrada. U samu u ovom napadu stradale su 464 osobe. 22. lipnja 1944. godine pogoden je i oštećena Katedrala što je izazvalo velika uzbuđenja kod stanovništva. Oštećenjem katedrale došlo je do velike materijalne štete. Crkve je obnovljena 1946. godine. Tijekom sljedećih mjeseci Pula je bila cilj manjih bombardiranja, u kojima je sudjelovalo samo 11 zrakoplova bombardera.

U siječnju 1945. godine napadi su opet postali učestaliji i još teži, a tijekom veljače Pula je doživjela bolni vrhunac u devetom napadu. U ovom napadu oštećena su dva bombardera. Pogoden su vojni ciljevi od uvale Vale do Monumenata te su nanesene velike materijalne štete, a jedino na Stoji su oštećene privatne kuće. Nekoliko dana kasnije, 13. veljače Pulu je opet napalo 20 bombardera, koji su ispustili 150 bombi. Ovaj napad je nanio teške štete mnogim privatnim i javnim zgradama kao što je Zavod za javno zdravstvo koji je pogoden kod ulaza i djelomično srušen te su oštećeni brojni vojni ciljevi u gradu.

Novo bombardiranje dogodilo se 17. veljače kada je nad Pulu došlo čak 70 bombardera koji su ispustili 300 bombi. Tada su nastala vrlo teška razaranja u Puli. Uništeno je mnogo zgrada te je u tom napadu mnogo Puljana izgubilo svoje domove.

U zračnom napadu 19. veljače sudjelovalo je 200 bombardera koji su ispustili čak 1500 bombi. Teška bombardiranja dogodila su se i sljedeća dva dana. U tim napadima oštećene su brojne zgrade zbog toga što je 21. veljače pogodeno skladište u kojem su se nalazili streljivo i mine. Augustov hram nije bio oštećen tijekom bombardiranja sve do napada 3. ožujka u kojem je sudjelovalo 25 bombardera te se to bombardiranje pamti i po tome što je to bilo jedino noćno bombardiranje tijekom

cijelog rata. Najvažniji gradski spomenici dobili su zaštitu odmah nakon ulaska Italije u rat, ali su prilikom bombardiranja pojedini ipak oštećeni.

Arsenalska ulica

Ova zgrada srušena je avionskim bombardiranjem u Drugom svjetskom ratu, a do temelja je srušena poslije rata. Zgrada je pripadala prinцу Karlu Stjepanu, popularno je nazvana Torion zbog okruglog tornja koji je krasio zgradu.

Na ovom mjestu izgrađena je nova zgrada te se tu danas nalazi nova PTT centrala.

Arsenalska ulica koja je išla uz ogradu od tadašnjeg Arsenalu tj. brodogradilišta. Stradala do neprepoznatljivosti prilikom bombardiranja.

Fotografije prikazuju izgled Foruma prije bombardiranja u Drugom svjetskom ratu i danas.

Na ovim fotografijama se vide zgrade ispred Augustovog hrama i s njegove lijeve strane, koje su srušene tijekom rata i kojih danas više nema

Najviše je stradao Augustov hram koji je gotovo u cijelosti porušen. Poslije rata Augustov hram je obnovljen. Slika u sredini prikazuje izgled hrama nakon bombardiranja, a lijeva prikazuje njegovu obnovu. Desna slika prikazuje današnji izgled hrama.

Dio ove ulice, s lijeve strane, račva se prema Karolini gdje se vide dimnjaci i dio zgrade vojnog vodovoda koje danas više nema. Na tom se mjestu danas nalazi parkiralište.

Fotografija nakon bombardiranja na pulskim Giardinima, zgrada današnje apoteke.

Mornarički kasino, stradao prilikom bombardiranja do neprepoznatljivosti...

Brdo Monte Zaro krasilo je zvjezdarnica od koje je danas ostao samo manji dio.

Pulska katedrala koja je doživjela direktni pogodak avionskom bombom. U potpunosti je obnovljena za vrijeme anglo-američke uprave.

Beneditinska ulica poput Arsenalske potpuno je stradala prilikom bombardiranja i nikad nije obnovljena već je na prostoru nekadašnje ulice danas Park grada Graza.

Zgrada iznad bivše kasarne Karlo Rojc. U potpunosti je uništena, a danas njezin prostor služi kao parkiralište.

ZAVRŠETAK

Pula je do 1918. godine bila višenacionalan grad. Fašizam je potaknuo veliko nasilje u gradovima te su potiho pripadnici hrvatskih političkih stranaka bili prognani. Egzodus Hrvata i nezaposlenih radnika počeo je od 1920. i trajao do 1923. godine. To je bitno oslabilo grad i smanjilo broj stanovnika Pule.

Tijekom bombardiranja u Drugom svjetskom ratu Pula je zadobila veće materijalne štete, srušeno je oko 200 zgrada, a oko 2.000 zgrada doživjelo je manje ili veće štete, uništena je većina brodogradilišta. Velike štete imale su i razni objekti potrebeni za normalan život, neke od njih su Mornarička bolnica, pošta, škole, crkve, vrtići, zatvor, sjedište vatrogasaca i mnoge druge zgrade. Razaranje je pretrpilo i područje Muzil i Valelunga. Ciljevi bombardiranja bili su uništenje svih vojnih objekata, ali nije bilo moguće izbjegći oštećenja stambenih zgrada i drugih objekata. Štete koje su nastale tijekom bombardiranja promijenile su izgled grada, a pogotovo pojedinih četvrti. Pulska četvrt Stoja je uvelike promijenila svoju vizuru. Jedno od najvećih uništenja doživio je i današnji Park grada Graza. Tamo se prije rata nalazilo mnogo stambenih zgrada i drugih objekata koji su svi uništeni tijekom napada te se poslije rata ti objekti više nisu obnavljali, nego su zamjenjeni nekim novim objektima ili parkovima.... Područje Monte Zara također je pretrpjelo velike štete zbog vojnih ciljeva koji su bili tamo smješteni. Nakon čak šest desetljeća u Puli su još vidljivi znakovi bombardiranja koje je grad doživio u razdoblju Drugog svjetskog rata. Ove se promjene mogu zamjetiti i u samoj arhitekturi grada, jer se na uskom području izmjenjuju netipične građevine. Možemo primijetiti jednu pored druge zgrade iz 19. stoljeća i zgrade iz druge polovice 20. stoljeća, dok se na pojedinim zgradama vide obrisi prostorija koje su nekada bili stanovi, a sada su samo izbljedjeli zidovi. Teško je zamisliti da su na tim mjestima nekada živjeli ljudi i proživljavali i dobro i зло. Teško je zamisliti da njihovih domova više nema i da su nam ostali nepoznati u poimanju Pule danas.

PRAVEDNICI MEĐU NARODIMA S DUBROVAČKOG PODRUČJA - KRTIĆ I ROTER

O pravednicima među narodima zna se vrlo malo s obzirom na veličinu njihovih djela. Ti ljudi, s kojima smo se mimoilazili ulicama, živjeli su bez potrebe za dokazivanjem, uživajući u svojim djelima, jer od njih veća nagrada ne postoji. Odlučivši svoj život i živote svojih najbližih staviti na kocku, pokazali su nam što zaista znači ljubav prema bližnjemu, ali prije svega, što znači ljubav prema životu kao takvom. U vremenu kada su državni zakoni gušili strahom one moralne, postojali su ljudi koji su čvrsto vjerovali u vlastiti osjećaj pravde i svojom snagom, odlučnošću, snalažljivošću i požrtvovnošću proslavili ljudski život. Ne smijemo dopustiti da budu zaboravljeni, već upravo suprotno - trebamo pamtitи lude koji su rekli da životu!

YAD VASHEM (Svjetski centar za istraživanje holokausta)

Kao živi spomenik židovskom narodu na holokaustu, Yad Vashem čuva sjećanje na prošlost i daje svoj smisao za buduće generacije. Osnovan 1953. godine, kao svjetski centar za dokumentiranje, istraživanje, obrazovanje i spomen holokausta, Yad Vashem je danas dinamično i vitalno mjesto generacijskog i međunarodnog susreta. Već više od pola stoljeća, Yad Vashem je predan četirima stupovima sjećanja: komemoraciji, dokumentaciji, istraživanju i obrazovanju.

Yad Vashem je osnovan u spomen na šest milijuna židovskih žrtava holokausta. Jedna od Yad Vashemovih glavnih zadaća je prenijeti zahvalnost države Izrael i židovskog naroda na ne-židove koji su riskirali svoje živote da spase Židove tijekom holokausta. Ova misija definirana je zakonom o osnivanju Yad Vashem, a 1963. Remembrance Authority upustilo se u svjetskoj projekt, čašćenje titulom „Pravednika među narodima“ one koji su pomagali Židovima u najmračnijem trenutku u svojoj povijesti.

Dubrovački pravednici

Zina Gertruda i Tihomil Beritić 1994.
Marica Guina 1995.
Velimir i Miho Ercegović 1996.
Frano Krtić 1998.
Esma, Hasna, Sultanija,
Vasva i Šemso Kapetanović 2001.
Rudimir Rudi Roter 2004.

U tu je svrhu, Yad Vashem postavio stručno Povjerenstvo, na čelu s Vrhovnim sudom pravde, koji ispituje svaki slučaj te je odgovoran za dodjelu naslova.

Oni prepoznati dobivaju medalju i potvrdu o časti i njihova imena su obilježena na Gori sjećanja u Jeruzalu.

Tko spasi samo jedan život, spasio je cijeli svemir.

Židovi u Dubrovniku za vrijeme II. svj. rata

Jedna od mnogih potresnih priča Židova u NDH je i ona Sare Granade, dubrovačke sefardke rođene u Sarajevu 1928. Njezina majka Stella potjecala je iz ugledne židovske obitelji Tolentino koja je preko 100 godina živjela u Dubrovniku. Cijela obitelj živjela je u poznatoj Žudioskoj ulici unutar gradskih zidina i bavila se unosnom trgovinom, što im je omogućilo visok društveni status. Međutim, dolaskom ustaša na vlast počinju masovna uhićenja Židova i odvođenja u logore u cijeloj NDH, pa tako i u Dubrovniku. Sara i Stella su otpremljene u logor Auschwitz godine 1944. No, nisu okončale život u plinskoj komori kao mnogi prije njih već su bile primorane na prisilan rad. Osim teškog fizičkog rada tucanja kamena, 16-godišnja Sara je bila zadužena za stravičan posao odvlačenja mrtvih u jame.

PREŽIVLJAVANJE OD LOGORA DO LOGORA U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Život zauvijek obilježen brojem A -7229 na podlaktici

ŽELJKO GARMAZ

Sara Granada (rođena Danon) s majkom je napuštala Beograd nakon bombardiranja u travnju 1941. godine tijekom kojega je bila i ranjena. Otac ju je, oprastajući se od života, učio da živi „pojednostavljeno“: uživati za obrane, poljubio u čelo i poručio: „Proči čes kroz mnoga iskušenja!“ Oče pozdravnu zručku je gotovo pro-ročanski jer je sljedećih godina Sarin život bio u najvećoj mjeri skup strahovitih trauma, među kojima je boravak u Auschwitzu samo jedna od epizoda njezinih životnih golgota. Oca, koji je trebao za njom doći u Dubrovnik preko Zagreba, više nikada nije vidjela.

Tek je te prve ratne noćne majka od nekoga dobila dopisnicu na kojoj je pisalo: „Poštovana gospodo Danon, vaš je muž skinut s vlaka radi vođstva putnika. Njegov si-

Napuštajući Beograd nakon bombardiranja u travnju 1941., otac je tada trinaestogodišnjoj Sari rekao: »Proči čes kroz mnoga iskušenja!« Nakon toga počeo je ratni pakao - oca više nikad nije vidjela. Njezin ujak bio je škrt platiti tri napoleona iako ih je imao 700 oko pasa, da se Saru i majku prebaciti na Vis i u Italiju, pa su završile na slobodnom partizanskom teritoriju. Uhitili su ih ustaše. Nakon toga, završavaju u logoru u Trstu pa u Auschwitzu. Na razvrstavanju je bio i zloglasni dr. Mengele. Slobodu je dočekala u logoru Bergen-Belsen teška, 35 kilograma. Kao najsnaznija bila odredena da čisti logor od mrtvaca

SARA GRANADA: Uistinu dugo nisam znala otkud plamenovi iz solemnih dimnika. Nisam uobičio sumnjava u priče starijih da se tamno očeku kruh i meso. Hitili su me poštovati... – ŽELJKO GARMAZ

Uvjeti u logoru bili su strašni: spavalо se na drvenom podu ili „krevetu“, za jelo se dobivao samo komad starog kruha, a zbog nestašice vode pilo se iz septičkih jama, zbog čega su mnogi obojeli od tifusa. Među njima su bile i Sara i njeni majci, ali su, nasreću, preživjele.

Po oslobođenju iz logora vraćaju se u Dubrovnik, ali tu njihove patnje nisu završile. Sara se udala i osnovala obitelj, ali traume iz logora obilježile su čitav njezin život.

Mrzila sam ljeto jer sam tada bila primorana gledati tetovažu – broj A7229 – na majčinoj ruci. Ona sama bila je jako zahtjevna kao osoba i bilo ju je iznimno teško obradovati i učiniti ponosnom. Svi nas je, dakako, voljela, ali nije bila u stanju

što nikad neće zaboraviti ni doktora Mengele zbog čijih su joj hormонаlnih injekcija intenzivnije rasle dlake po licu i tijelu.

Od rada na fitiljima za bombe stradali su joj zglobovi na prstima, a od životinja u ledenim vrećama, a da nije smrila trenutni ili okrenuti glavu, svjedočiti strijeljanju, a dvaput je bila načočna vještanju. Stoga i ne čudi što su se članovi njezine obitelji, nakon rata, na različite načine dojavili ne bi li joj otkrili pozornost od televizije, kad bi se prikazivale emisije ili filmovi o udržnjem koji je bio dio mikad zamrzla stjecanja na Auschwitzu.

„Kao mi nije dopustila da odem u kino gledati „Schindlerovu listu“, jer je znala da bi me to rasplakalo. Sad znam da će za koji dan taj film biti na televiziji i sigurno će ga gledati. Jedino da nešto...“

Pet logorašica iz zloglasnog Auschwitza, poslije trideset godina neizvjesnosti i zebrije, srelo su se ovih dana u Sarajevu

Brojevi na broju

Vrijeme je brzo prošlo. Tih nekoliko dana kao da se pretvorilo u minutu. Na rastanku je bilo tužno, jedva su uspjеле izgovoriti riječi čvrstog obećanja: – Ponovo ćemo se vidjeti!

Druge su te logorašnice, a sada – Lata Radic, Savica Granada, Nedra Tranc, Nedra Arsenija Štola

RUDIMIR ROTER

Potomjanin, Pelješčanin, Pravednik
među narodima

Rudimir Roter rođen je u Potomju na Pelješcu 1897. gdje je završio osnovnu školu. Nakon završenog stolarskog zanata u Rijeci oko 1922. upisuje večernju školu u Sarajevu i zapošljava se kao novinar.

Kao dopisnik i suradnik mnogih listova uspostavlja brojne kontakte i prijateljstva s raznim ljudima. Među njima se našao i dopisnik beogradske politike Albert Abo Koen, inače židovske vjeroispovijesti. Godine 1941. kad započinju uhićenja i deportacije Židova u cijeloj NDH, Roter odvodi Alberta, njegovu suprugu Lotiku i četverogodišnju kćer Miriam u rodno Potomje, izlažući smrtnoj opasnosti sebe i sve stanovnike svoga kraja. Rizik je dodatno bio pojačan činjenicom da je Roter bio naširoko poznat novinar. Ipak, on i njegova obitelj uz pomoć lokalnih antifašista i ostalih Potomjana skrivali su i pomagali obitelj Koen sve do 1942. kad je pukovnik Rocchi – tadašnji zapovjednik Pelješca - počeo provoditi učestala „čišćenja terena“. Uz mjesnu pomoć Koenovi su napustili Pelješac i prispjeli u talijanski prihvativni logor na Rabu. Sam Albert Koen stradao je u Lici od strane četnika 1944. a njegova kćer Miriam (Mira) danas živi u Beogradu. Iako se nikad nije bavio politikom, iz sveobuhvatnog Roterovog rada jasno se može vidjeti da je bio veliki domoljub i rodoljub, a prije svega antifašist. Za vrijeme Drugog svjetskog rata surađivao je s ilegalnim listom narodnooslobodilačkog pokreta. Godine 1942. fašisti su ga zatvorili u Trpnju pod optužbom da je „duhovno inicirao napad na talijansku kasarnu.“. No ništa nije moglo zaustaviti njegov snažan duh i uporan rad koji se nastavio i u novonastaloj državi. Umro je 1959. u Dubrovniku odakle mu je priređen ispračaj do Potomja, a taj sprovod je grad Dubrovnik zapamtiо kao najveći do tada.

Portret Rudimira Rotera

Ideja o predlaganju Rudimira Rotera za nagradu Pravednik među narodima pokrenuta je tek 2000. pokrenuo je Stipo Antičević njegov prijatelj i partizanski prvoborac iz Potomja. Godine 2002. prijedlog je sa svom dokumentacijom (uključujući i iskaz Miriam, udatu Tošić upućen u Jeruzalem preko Židovske općine u Zagrebu i Veleposlanstva Države Izrael u Beč 13.1.2005. Roter je posmrtno proglašen Pravednikom među narodima, a nagrada je uručena njegovoj kćeri Jasenki u Kneževom dvoru u Dubrovniku.

Jasenka o ocu:

„Kao otac je bio vrlo nježan, samozatajan čovjek posvećen obitelji i poslu. O svome činu nije mnogo pričao jer je to smatrao nečim potpunonormalnim, nečim što bi učinio svaki dan za bilo kojeg drugog čovjeka. Cijeli njegov život vrtio se oko dviju riječi: ljubav i rad.“

Roterov citat: Ja stojim na stanovištu da čovjek vrijedi samo onoliko

Frano Krtić

Frano Krtić rođen je 1919. godine. Živio je u Sarajevu (BiH), a radio je na utovarnom odjelu poštanskih usluga. Na toj je poziciji mnogo putovao i bio dobro obaviješten o situaciji u zemlji. U listopadu 1944. organizirao je bijeg svoje prijateljice Židovke Tilde Švarc tako što je svoje poštansko vozilo doveo ravno do njene kuće u centru Sarajeva te je Tildu i njenu majku skrивao među paketima u pošti sve do večeri, kada ih je prebacio u svoj jednosobni stan. Nabavio je lažne putne isprave za obje žene te ih doveo u Dubrovnik odakle su pobegle u Italiju.

Godine 1942. Frano Krtić je premješten u Zagreb gdje se odlučio posvetiti spašavanju Židova koristeći dobar odnos s talijanskim konzulom za dobijanje viza za Italiju. Opskrbljivao je mnoge židovske prijatelje i poznanike lažnim identitetom. Doktoru Ullmanu, židovskom izbjeglici iz Njemačke nabavio je putnu dozvolu i spojio ga s partizanima za koje je radio kao liječnik do kraja rata. Zori Neumann, majci Titovog savjetnika Bogdana Neumanna uredio je putnu dozvolu u njezino

ime, po koju je putovao u Novigradi Podravski gdje joj je predao papire i pratio je do sina u Dubrovnik praveći se za vrijeme putovanje da mu je majka. Bračnom paru Kleinstein iz Mostara osigurao je lažne dokumente i smjestio ih u kuću svojih prijatelja te im pomogao pobjeći u Italiju.

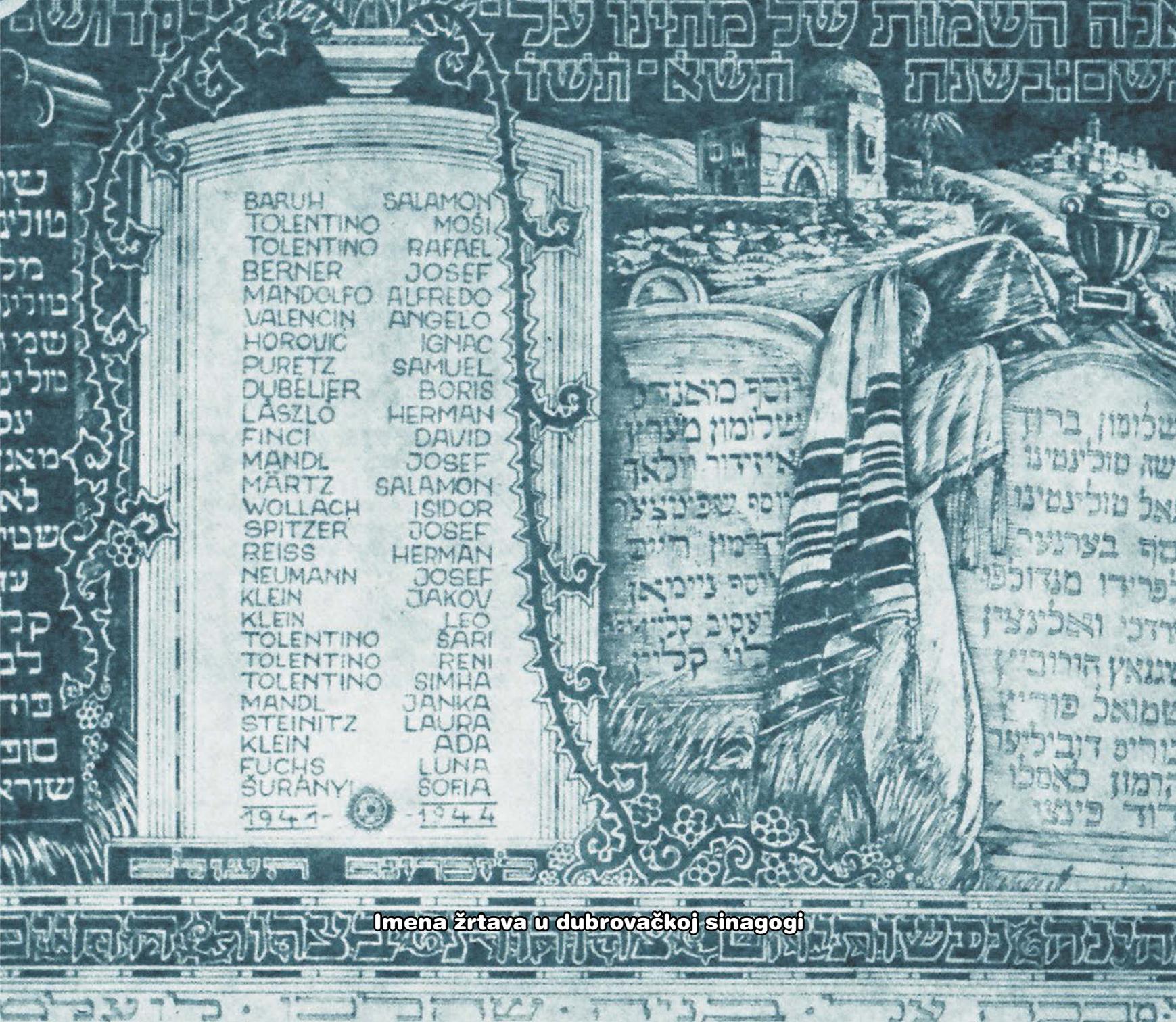
Glumici Hrvatskog narodnog Kazališta Pauli Hercberger uredio je putnu dozvolu i osobno je dopratio u Dubrovnik gdje je, zahvaljujući njegovoj preporuci, radila u lokalnoj kazališnoj skupini.

Krtić je također pomogao Arturu Feldbaueru, njegovom sinu Željku, i kćeri Verici kako bi dobili lažne papire i dogovorio im putovanje u Italiju. Jelisavetu Papai i njenu kćи Juditu (Ditu) uzeo pod svoje okrilje nakon što su izbačene iz svog doma u Zagrebu. Pod lažnim ispravama ih je odveo u Dubrovnik, pomogao im da iznajme stan i zaposle se u kazalištu. Frano Krtić se kasnije oženio sa Juditom Papai. Potaknut prijateljstvom i katoličkim vrednotama pomaganja ljudima u nevolji on uporno radi na spašavanju Židova ugrožavajući pritom vlastiti život.

Nakon rata Frano Krtić je studirao dramu i postao poznati glumac u Hrvatskom narodnom kazalištu.

Napisao je i knjigu "Dita" o svojim ratnim iskustvima i posvetio je svojoj voljenoj supruzi.

BARUH	SALAMON
TOLENTINO	MOSI
TOLENTINO	RAFAEL
BERNER	JOSEF
MANDOLFO	ALFREDO
VALENCIN	ANGELO
HOROVIC	IGNAC
PURETZ	SAMUEL
DUBELIER	BORIS
LÁSZLO	HERMAN
FINCI	DAVID
MANDL	JOSEF
MÄRTZ	SALAMON
WOLLACH	ISIDOR
SPITZER	JOSEF
REISS	HERMAN
NEUMANN	JOSEF
KLEIN	JAKOV
KLEIN	LEO
TOLENTINO	SARI
TOLENTINO	RENI
TOLENTINO	SIMHA
MANDL	JANKA
STEINITZ	LAURA
KLEIN	ADA
FUCHS	LUNA
ŠURÁNYI	SOFIA

1941

1944

Imena žrtava u dubrovačkoj sinagogi

Djetinjstvo u Drugom svjetskom ratu

Pitanja korištena tijekom razgovora s kazivačima:

1. Koja su vam prva sjećanja vezana uz to razdoblje?
2. Koliko ste kao dijete razumjeli stanje u kojem se nalazite?
3. U kojim segmentima života se rat najviše osjetio? (škola, hrana, odjeća,...)
4. Kako ste doživljavali članove pojedinih vojski i kako ste se međusobno odnosili?
5. Na koji način i jeste li uopće uspijevali pronaći razonodu?
6. Koliko je bila prisutna i kako je na vas utjecala propaganda?

Naši kazivači i kazivačice:

MARINKO JURICA

„Tako kako si rastao, sazrijevao, tako si vidio što je to, što se događa, kako se događa. A onda je došlo najgore doba '44. kad smo vidjeli u portu kako plivaju lešine naših vršnjaka.“ „Po gradu su izašli veliki plakati - RITORNO REMO (vratit ćemo se)!“

RADE BRONZAN

„Mi đeca, u najljepšim godinama, ostali goli bez kuće i bez baštine i bez robe, goli k'o miši!“

BOŽO CAPOR

„Oni su odmah uveli jezik u školu, djeca mojih godina su već učili talijanski, a ne naški“ „Djeca vole puške, a tega je bilo u ratu na sve strane. Moglo se nabavit za dva kila smokava i eto ti puške.“

JELKA DUPER

„Samo su nas maltretirali nošenjem hrane. Na primjer došli su kucat u ponoća da im umijesim kruh i donesem gori kilometar ipo u kuću đe su oni zasijedali.“

VICKO MOZARA

„Događaj koji mi se urezao u pamćenje je kad su jednog partizana osudili na ubojstvo jer je netko odao njegov plan o bijegu u Englesku. Postrojili su nas sve na današnjem Lapadskom stadionu i upucali ga pred nama. Pritom su nam željeli poslati jasnú poruku da nitko od nas ne pokušava napraviti ništa slično tome.“

* Rezultate istraživanja možete pogledati u dokumentarnom filmu *Djetinjstvo u Drugom svjetskom ratu* u Dubrovniku koji se nalazi na DVD-u na koricama ove publikacije

DAKSA U LISTOPADU 1944.

Kronologija događaja

Drugi svjetski rat početkom druge polovice 1944. g. obilježen je prodorom jedinica Crvene armije prema Balkanu, koje su se, poslije zauzeća Rumunjske i Bugarske, pojavile na granicama bivše Kraljevine Jugoslavije. Njemačke oružane snage s područja Albanije, Crne Gore i južne Hrvatske pod utjecajem vojne situacije napuštaju istočnu obalu Jadrana, u sklopu općeg povlačenja s Balkana.

Vojne postrojbe NOVJ, organizacijska tijela Komunističke partije, brojne formacije Odjeljenja zaštite naroda (Ozne) za dubrovačko područje učvršćivali su vlast i eliminacijom onih koji su se, po njihovom mišljenju, ogriješili o interesu NOP-a i onih koji su mogli tijekom daljnih događaja „smetati“. Došlo je do brojnih uhićenja i likvidacija po kratkom postupku, kako su to u operativnom žargonu zvali tadašnji nositelji vlasti kada bi oduzeli život čovjeku, a da nisu utvrdili je li i koje je kazneno djelo počinio i je li kriv za to.

20. listopada 1944. na istočnom prilazu Gradu Orsuli ubijeno je najmanje 10 mladića između 18 i 26 godina iz Konavala koji su u postrojbe NDH unovačeni u posljednja četiri mjeseca.

Nakon događanja na Orsuli, uslijedilo je pogubljenje najveće skupine građana iz Dubrovnika i okolnog područja, na otoku Daksi, 25., 26. i 27. listopada 1944. g. Bili su to ljudi različitih profesija, za koje su vlasti držale da su surađivale sa fašistima. Iz zatvora u Karmenu, gdje su se nalazila otprilike pedesetorka zatvorenika, počelo je prebacivanje na Daksu u dvije grupe i to noću od 23./24. te 24./25. listopada 1944. g. Ubijeni su 25. i 26. listopada, što upućuje na zaključak da su se svi našli zajedno na Daksi prije pogubljenja. Jedan broj zatvorenika je posljednjih sati uspio napisati poruku ili poslati neki predmet svojim obiteljima uz pomoć stražara koji su kasnije, uz rizik, skriveni, to odnijeli obiteljima pogubljenih. Sljedećih dana dubrovačka je javnost izvještena o ovim pogubljenjima i to plakatom koji je nosio naslov „U ime naroda“, a u potpisu je „Vojni sud komande južnodalmatinskog područja“. Takav sud u to vrijeme nije postojao, jer je Ured bom o vojnim sudovima od 24. svibnja 1944. vrhovni komandant Tito potpisao ukidanje vojnih sudova komandnih područja te vojnosudsku vlast prenosi na vojne sudove korpusa i korpusnih vojnih oblasti i Viši vojni sud. Vojni sud 8. korpusa koji je bio nadležan za Dubrovnik osnovan je tek u studenome 1944. Dakle, tekst oglasa izvještava točno o osobnim podacima 35 pogubljenih ljudi i načinu na koji su likvidirani, ali definitivno ne iznosi istinu u dijelu „Obrazloženje“ u kojem stoji da su optuženi dali iskaze o svojoj krivici, da su saslušani svjedoci i da je „obrana optuženih s obzirom na naprijed utvrđeno činjenično stanje, postala bespredmetnom i kao takva od strane Suda odbačena.“

Prema dosadašnjim istraživanjima područja stratišta i masovnih grobnica na Daksi je ekshumirano 53 tijela od kojih je za 18 utvrđen identitet, a za 35 nije.

2010. godine na mjestu pronalaska tijela sahranjena je 51 osoba na označenim grobnim mjestima. Za ovaj zločin nikada nije ni protiv koga podignuta optužnica. Daksa je od tada postala simbol stradanja ljudi čija krivnja nikakvim sudske postupkom nikada nije bila utvrđena, odnosno simbol stradanja ljudi koji nisu imali mogućnosti braniti se od optužbi za koje su terećeni..

ANTE ŠEPAROVIĆ,
1906-1944

ANTE BREŠKOVIĆ,
1912-1944

FRANO VOJVODIĆ,
1897-1944

BALDO CRNJAK,
1901-1944

STJEPО BARBIERI,
1892-1944

DON JOSIP SCHMIDT,
1914-1944

DON ĐURO KREČAK,
1883-1944

DON MATO KALAFATOVIĆ,
1910-1944

DON MATO DOBUD,
1882-1944

MIHO KUBEŠ,
1913-1944

DR. NIKO KOPRIVICA,
1889-1944

IVAN NIKIĆ,
1923-1944

MAKSIMILJAN MILOŠEVIĆ,
1897-1944

MARTIN TOMIĆ,
1907-1944

MATKO RAČEVIĆ,
1905-1944

MILAN GÖSZL,
1884-1944

OTAC PETAR PERICA,
1881-1944

VIDO REGJO,
1906-1944

ANTE TASOVAC,
1907-1944

ANTUN MOSTARČIĆ,
1903-1944

DR. BALDO POKOVIĆ, FRA. MARIJAN BLAŽIĆ,
1897-1944

1897-1944

JOSIP TUTA,
1924-1944

MARIJAN VOKIĆ,
1915-1944

IVO KNEŽEVIĆ,
1910-1944

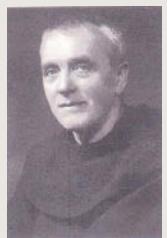
IVO PEKO,
1903-1944

JURE MATIĆ,
1895-1944

DR. IVO KARLOVIĆ,
1893-1944

FRA. TOMA TOMAŠIĆ, NIKOLA OBRADOVIĆ,
1881-1944

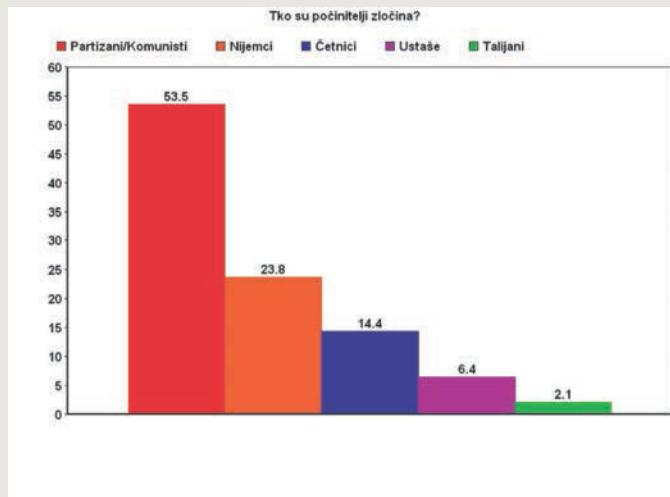
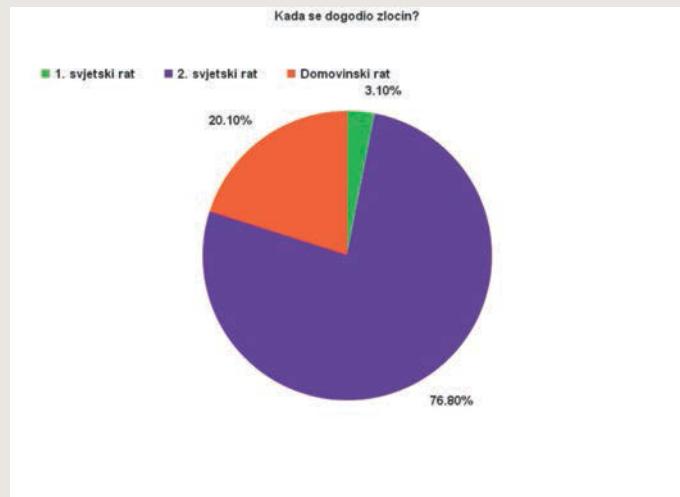
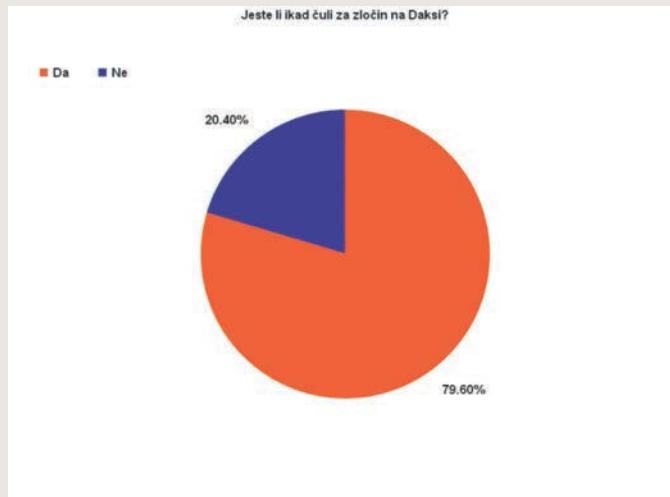

1903 - 1944

Provjerili smo koliko učenici Gimnazije Dubrovnik znaju o zločinu na Daksi. Anketiran je 151 učenik, a pitanja su sljedeća:

1. Jeste li ikad čuli za zločin na Daksi? Da - Ne
2. Znate li kada se zločin dogodio?
 - a) u 1. svjetskom ratu
 - b) u 2. svjetskom ratu
 - c) u Domovinskom ratu
3. Tko su počinitelji zločina?
 - a) Nijemci
 - b) Četnici
 - c) Talijani
 - d) Partizani/Komunisti
 - e) Ustaše

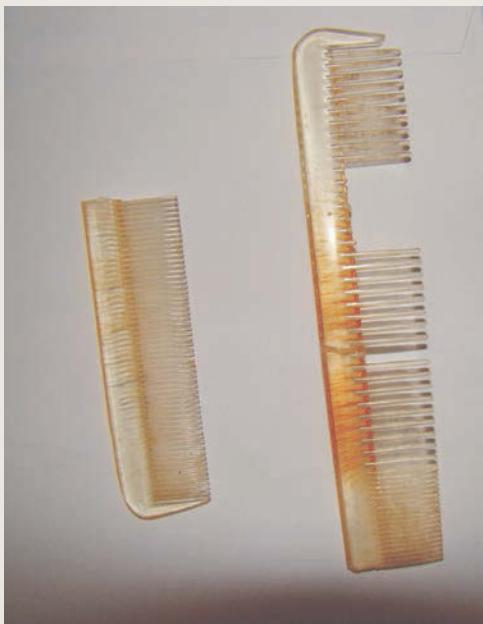
Rezultate ankete smo prikazali grafički.

UČENIČKI OSVRT:

Građanima Dubrovnika koji su pogubljeni na Daksi u listopadu 1944. nikad nije dokazano ništa što bi opravdalo njihovo pogubljenje. Bili su civilni, građani raznih zanimanja i nacionalnosti. Imali su drugačiju viziju budućnosti od nosilaca nove komunističke vlasti. Smije li to biti razlog za osudu bez suđenja i mogućnosti obrane, za smaknuće na najokrutniji način?

Svi zločini trebaju biti procesuirani, treba provesti istragu, pronaći odgovorne i kazniti ih. Na žalost, izgleda da za zločine na Daksi nikada neće nitko odgovarati. Počinitelji su nepoznati, oni koji o tome možda nešto i znaju, uporno šute, a vrijeme prolazi....

Predmeti koji su pronađeni na mjestu pogubljenja.

Nepotpuni popis žrtava

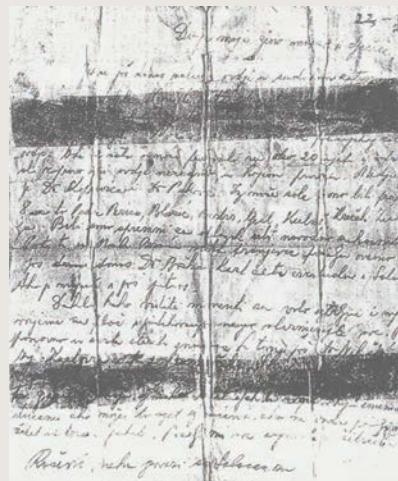
Pronađene su 53 žrtve (kostura) od čega ih je sljedećih 18 identificirano:

IDENTIFICIRANE ŽRTVE

1. Stjepan Barbieri, student
2. Ante Brešković, trgovac
3. Baldo Crnjak, obrtnik
4. don Mato Kalafatović- Milić
5. Ivo Knežević, zemljoradnik
6. Jure (Đuro) Matić, listonoša
7. Maksimiljan Milošević, prof., ravnatelj Dubrovačke gimnazije
8. Antun Mostarčić, prof.
9. Nikola Obradović, zemljoradnik
10. Ivo Peko, ravnatelj Krugovalne postaje Dubrovnik i novinar
11. Petar Perica, svećenik
12. dr. Baldo Poković, odvjetnik
13. Mato Račević, školski podvornik
14. Vido Rego
15. Ante Tasovac, redarstveni izvidnik
16. Martin Tomić
17. Frano Vojvodić, donačelnik Dubrovnika
18. Marijan Vokić, vozač

Fotografija mesta ukopa stradalih na Daksi

Pismo Ante Breškovića koje je iz zatvora kriomice po stražaru poslao svojoj obitelji.

Prema postojećim istraživanjima i dokumentima na Daksi su ubijene i sljedeće osobe, ali im tijela nisu identificirana.

1. Tomislav Baća
2. Petar Barbir, tipograf
3. Boris Berković, novinar
4. fr. Marijan Blažić, prof.
5. don Mato Dobud
6. Milan Goszl, trgovac
7. don Đuro Krečak
8. Ivan Kubeš (Kubesch), službenik
9. Željko Milić, kapetan duge plovidbe
10. Ivan Nikić, službenik
11. Niko Nunić, dipl. pravnik, tajnik općine Dubrovnik
12. don Josip Schmidt
13. Nedjeljko Dinko Šarić, porezni službenik
14. Josip Tuta, student
15. Frano Žiška, umirovljeni časnik

* dr. Niko Koprivica, gradonačelnik Dubrovnika, odvjetnik i prvak Hrvatske seljačke stranke (ubijen najvjerojatnije u pokušaju bijega, a tijelo mu je isplivalo na otok Šipan – nije moguća identifikacija

Do brojke od 53 pronađenih kostura ostaje još 19 tijela za koje se ne zna niti prepostavlja tko su.

Priče potomaka

Razgovarali smo s potomcima žrtava zločina na Daksi. Nakana nam je bila doznati koliko je gubitak oca u ovakovom zločinu obilježio njihove živote, kako je bilo živjeti stigmatiziran kao dijete „narodnog neprijatelja“, koliko se u obitelji govorilo o pogubljenjima na Daksi.

Šimun Vokić, rođen 04.05.1941. u Dubrovniku

Gospodin Vokić kaže da nikad nije doživio nikakve neugodnosti zbog toga što mu je otac bio „državni neprijatelj“ i što je zbog toga ubijen. Naprotiv, ljudi su pomagali njemu i njegovoj obitelji, ali ipak samo ukoliko to nije dovodilo u opasnost njih same. Blijedo se sjeća nekih scena s ocem koji je po zanimanju bio taxi vozač. U obitelji se nikad nije mnogo pričalo o tome što se dogodilo njegovom ocu, djelomice zbog toga što se nije baš mnogo ni znalo, a djelomice zbog straha. On je tek detaljnije krenuo istraživati sa

svojih 25-30 god., a dosta je toga saznao tek kad je obavljena ekshumacija 2009.

Lukša Peko, rođen 24.04.1941. u Dubrovniku. Otac Ivo bio je ravnatelj Krugovalne postaje (Radio Dubrovnika).

Gospodin Peko kaže da nije imao nikakvih neugodnosti niti je doživio bilo kakvo šikaniranje zbog sudsbine njegova oca. Pohađao je gimnaziju i bavio se vaterpolom. Sjeća se jedne zgodbe prilikom koje je doživio malu neugodnost, a zbog čega je shvatio da je bio u nekoj vrsti posebne kategorije građana (dijete državnog neprijatelja) Naime, trebao je putovati na turneju s vaterpolskim klubom Jug u Švedsku te je povodom toga bio pozvan na Policiju gdje su ga otvoreno pitali hoće li se vratiti u Hrvatsku. Njemu je to bilo smiješno i čudno.

U vrijeme kad mu je otac odveden imao je samo 3,5 godine ali se sjeća da je s majkom otišao do zatvora vidjeti oca i da ih je čuvan potjerao. Također se sjeća kako su vojnici došli u kuću i odnijeli im svu imovinu, a ostavili samo osnovne dijelove namještaja i nešto posuđa.

Iz svojih školskih dana napominje činjenicu da je zapravo u to vrijeme bilo mnogo učenika u razredu koji nisu imali očeve. Neki su stradali u ratu, a neki poslije rata „od ove ili one strane“.

Mato Račević, rođen 06.03.1945. u Dubrovniku. Otac Mato bio je školski podvornik.

O događaju zna prema majčinoj priči. Pričala mu je kako su nakon što su odveli oca došla četiri čovjeka u kuću i odnijela sve što su u kući imali. Ostavili su samo tri vilice, tri tanjura, tri stolice, tako sve po tri jer je u kući bila majka s dvije kćerke. Odnijeli su čak i sestrinu školsku torbu. Također mu je rekla kako je jedan stražar uzeo oцу džepni sat i kriomicu ga donio njoj riskirajući pri tome i vlastiti život.

Potvrđuje da se o ocu i njegovom stradanju uvijek govorilo tihom i sa strahom. Nakon Domovinskog rata Mato Račević se posvetio rasvjetljavanju događaja na Daksi. Potaknuo je i osnivanje Udruge „Daksa“ preko koje se izvršilo istraživanje mesta zločina, ekshumacija i identifikacija žrtava. U nekoliko je navrata došao u doticaj s ljudima za koje je pretpostavljao da su morali nešto više znati o samom događaju ali je uvijek nailazio na zid šutnje. Jedan od tih ljudi mu je čak neko vrijeme bio i u rodu ali ni sada, kao već star čovjek nije želio progovoriti o stradanjima na Daksi. Mato je osjećao da je na neki način obilježen i dok je služio u JNA u Tetovu, i kada, kao pomorac nije mogao napredovati u struci tako brzo kao ostali.

Razgovarali smo i s nećakinja dr. Niki Koprivice, odvjetnika i gradonačelika Dubrovnika u posljednjih 5 dana prije ulaska partizana u Grad. Opravdavši se da nije izravna potomkinja žrtve s Dakse ispričala nam je djeličak atmosfere u kojoj je odrastala. Sjeća se kako je u kući u kojoj je živjela doselio oficir JNA sa suprugom i troje djece. Stoga, kada su u obitelji pričali o temama kao što je nestanak i stradanje članova njihove obitelji, pojačali bi radio kako se ne bi čulo o čemu pričaju. Bojali su se novog sustanara. „Odgojeni smo da ne govorimo glasno i to je u nekima ostalo do danas“ – kazala nam je.

Sjeća se anegdote njezine rodice – kćerke Niki Koprivice i još dvojice četernaestogodišnjaka kako su nakon što su im odnijeli pokućstvo odlučili „trampiti“ jedan ormari kojeg su negdje našli za bidermajer dvosjed koji je njezinoj rodici bio posebno drag. Stavili su ormari na karić i odgurali ga do spremišta u kojeg je vlast odnosila konfiscirano pokućstvo. Naivno dječiji zamolili su da zamjene ormari za dvosjed i uspjeli.

ZAJEDNIČKI ZAKLJUČAK:

Građanima Dubrovnika koji su pogubljeni na Daksi u listopadu 1944. nikad nije dokazano ništa što bi opravdalo njihovo pogubljenje. Bili su civili, građani raznih zanimanja i nacionalnosti. Imali su drugačiju viziju budućnosti od nosilaca nove komunističke vlasti. Je li to smije biti razlog za osudu bez suđenja i mogućnosti obrane, za smaknuće na najokrutniji način?

Svi zločini trebaju biti procesuirani, treba provesti istragu, pronaći odgovorne i kazniti ih. Na žalost, izgleda da za zločine na Daksi nikada neće nitko odgovarati. Počinitelji su nepoznati, oni koji o tome možda nešto i znaju, uporno šute, a vrijeme prolazi....

PULA U PORAĆU

Odnosi između Talijana i Hrvata u prvoj polovici 20.stoljeća

Istra u kraljevini Italiji

Završetkom Prvog svjetskog rata 1918. godine i raspadom Austro-Ugarske Monarhije Pule je došla u sastav Kraljevine Italije. Pulu su, zajedno sa ostatom Istru i Dalmacijom, sile Antante obećale Italiji kao nagradu za ulazak u rat. Prvog studenog Talijani su potopili brod *Viribus Unitis* u pulskoj luci. Petog studenog 1918. u Pulu su uplovili brodovi talijanske mornarice, dok je talijanska vojska ulazila u grad iz smjera Fažane.

Tekst o Vladimиру Gortanu objavljen dvije godine nakon njegovog ubojstva

Ulazak talijanskih postrojbi u Pulu 1918.

Podizanje talijanske zastave pored pulske katedrale

Ukinuti su mornarički odbori, hrvatski mornari morali su napustiti brodove, a posada je izmijenjena. Talijani su postali absolutni gospodari Pule. Počinje zatvaranje hrvatskih i slovenskih škola. Do ožujka 1919. na području Pule zatvoreno je 49 škola. Skupine fašističkih skvadrista započele su nasilne obraćune s neistomišljenicima. Spaljivani su Narodni domovi. Rijeku je okupirao D'Annunzio. Na Proštini su izbile pobune protiv talijanskih vlasti. Godine 1921. proglašena je Labinska republika. Talijanske fašističke vlasti mijenjale su i osobni identitet. U općinama su službenici često nagovarali roditelje da djeci nadjenu talijansko ime. Godine 1927. izdan je Dekret o prezimenima. Odmah po dolasku Talijana prestale su s radom sve hrvatske i slovenske novine i časopisi. Talijanska diktatura, loše ekonomsko stanje dovodi do iseljavanja Istrana u Kraljevinu Jugoslaviju ili prekomorske zemlje. U Istri dolazi do pokušaja otpora. Osnivaju se tajne organizacije, primjerice TIGR (Trst-Istra-Gorica-Rijeka) i Borba. Član Borbe Vladimir Gortan ubijen je 1929.

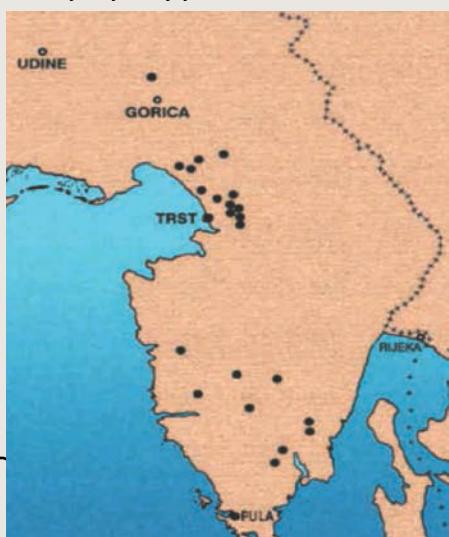

Istra u Drugom svjetskom ratu

Uoči Drugog svjetskog rata i napada Italije na Jugoslaviju, Italija odlučuju udaljiti vojnike slavenskog podrijetla od granice s Jugoslavijom zbog nedostatka povjerenja. Istra je uvelike sudjelovala u Narodnooslobodilačkom pokretu. Pritom su stradali mnogi antifašisti, odvođenjem u logore, ali i bacanjem u fojbe. Pad fašizma i kapitulacija Italije 1943. izazvali su opće oduševljenje antifašista u Istri i Puli. U rujnu 1943. skoro cijela Istra bila je oslobođena. Pazinskim odlukama odlučeno je da se Istra pripaja matici zemlji – Hrvatskoj. Dolazi do slučajeva osvete nad fašistima i njihovim pomagačima. Neki su osuđeni prijekim sudovima i bačeni u fojbe. Započinje prvi val iseljavanja Talijana iz Istre. Dolaskom Nijemaca u Istru započinje tzv. Romelova ofenziva ili „reštalamenat“. Partizanske snage su uništene i moraju se povući preko Učke. Nacistima pomažu i preživjeli fašisti među kojima ima i dosta domaćih ljudi. Mnoga mjesta nastradala su u nacističkim zločinima. Najteži pokolji dogodili su se u selima Lipa, Šajini, Bokordići, Mala Gajana, Brgudac. Operacije za oslobođanje Istre započele su 1945. Početkom svibnja partizanske jedinice napradovale su prema svim istarskim gradovima. Oslobođeni su Trst, Pula i svi veliki gradovi. Narodnooslobodilački Odbor donio je odluku o sjedinjenju Istre s Hrvatskom.

Lokacije najvećih fojbi u Istri, okolici Trsta i Gorici

Fojbe

Nakon kapitulacije Njemačke i nacističkog režima veliki broj vojnika i civila, pretežno Talijana, ali i domaćih fašista bačeno je u jame, tzv. fojbe. U fojbama je nastradalo mnoštvo žrtava, a oko broja stradalih i danas se vode polemike. Poznate fojbe su u Vinežu i Bazovici.

Istra u poraću

U svibnju 1945. na konferenciji u Londonu sastali su se ministri vanjskih poslova velike Britanije, Sjedinjenih Država, Sovjetskog Saveza i Francuske. Govorilo se o granicama između Jugoslavije i Italije. Odlučeno je da granice treba odrediti prema etničkom sastavu stanovništva. U Istri je tada (1945.) živjelo ukupno 332 271 stanovnika. Od toga bilo je 176 422 Hrvata, 54 422 Slovenaca, 91 316 Talijana. Dolazi do sukoba između Talijana i Hrvata. Na temelju sporazuma iz 20. lipnja 1945.

Glas Istre o oslobođenju Istre i pripajanju Jugoslaviji.

Istra je podijeljenja tzv. Morganovom linijom na Zonu A (Trst i Pula) i Zonu B pod jugoslavenskom upravom. Pulu su zauzeli saveznici te se partizani moraju povući iz Pule i Trsta. U Parizu je 10.02.1947. konačno odlučeno da Istra pripada Jugoslaviji.

Eksplozija na Vergaroli

Jedan od događaja koji je doveo u pitanje politiku Jugoslavije i Italije bile je eksplozija na Vergaroli. Dana 18.08.1946. na sportskoj manifestaciji koja se održavala na pulskom kupalištu Vergarola u 14:10 sati eksplodirale su podmorske mine. U eksploziji je poginulo 116 ljudi, a ranjeno njih 216. Mine su bile teške devet tona, bile su deaktivirane i nekoliko su tjedana stajale na tom mjestu, predviđene za odvoz i uništenje. Mine su eksplodirale na nerazjašnjen način. Postoje dvije teorije o eksploziji: o samoaktiviranju eksploziva i o namernom činu. Iako su savezničke vojne vlasti provele istragu, a navodno su otkriveni tragovi naprava za aktiviranje mina, nije otkriveno ništa što bi konkretno upućivalo na moguće počinitelje. Talijani su optuživali one koji su nastojali uspostaviti hrvatsku vlast u Puli. U to su doba izbijali česti sukobi između suprotstavljenih strana. Sukob se vodio oko definitivnog uređenja granica i suvereniteta u Istri nakon rata, pa se pretpostavljalo da se takva nesreća, u kojoj su stradali isključivo Talijani može odraziti na političke ciljeve. Prava istina o eksploziji nije nikad otkrivena, a događaj je pospješio odlazak pulskih Talijana, koji je kulminirao tijekom 1947.

Spomenik za poginule na Vergaroli pokraj pulске katedrale.

Spomenik za poginule na Vergaroli pokraj pulске katedrale.

Pulski dnevnik "L'Arena di Pola" objavljuje veliki članak na naslovnoj strani o ovom događaju

Sukobi Talijana i Hrvata

Prvi esuli („prognanici“) otišli su brodom Toscana. Dana 03. siječnja 1947. poginuli su Talijani Lussi, Salgari i Mariani dok su iznosili strojeve iz mlina. U veljači je bačena bomba na sjedište novina talijansko-slavenskog saveza Il Nostro Giornale, pri čemu je ubijen Matteo Corazza, koji se nalazio na straži (danas zgrada Glazbene škole I.M. Ronjgov.).

Zgrade Muzičke škole I.M. Ronjgov, u kojoj se nalazilo sjedište lista Il Nostro Giornale

Maria Pasquinelli

Atentat na generala de Wintonu

Istog mjeseca u Puli je ubijen britanski general Robert D. de Winton. Ubila ga je Maria Pasquinelli, fanatična članica fašističkoga pokreta. U džepu Marie Pasquinelli pronađeno je pismo u kojem su navedeni razlozi koji su je naveli na zločin. Navodno je bila šokirana fojbama i masakrom Talijana u Istri i egzodusom koji se zbio na kraju Drugog svjetskog rata. Osuđena je na smrt, ali je na intervenciju talijanskog predsjednika kazna preinačena u doživotni zatvor. Pomilovana je 1964.

Zona A i Zona B

Mirovni ugovor s Italijom sklopljen je 1947. Trst je podijeljen na Zonu A (Trst) i Zonu B (Koparština i Bujština). Jugoslavija i Italija našle su se na rubu novog rata 1953. zbog neriješenih problema. Na granice je smještena vojska s tenkovima i dobrovolski bataljoni. Petog listopada 1954. delegacija Italije i Jugoslavije potpisale su Londonski memorandum o suglasnosti gdje je Trst pripao Italiji, a Koparština i Bujština Jugoslaviji.

Zaključak

Događaji iz nasilne prošlosti oblikovale su današnju Istru koja je puno naučila iz svoje povijesti. Istra danas primjer je multikulturalnog i tolerantnog područja, koje poštuje svoje nacionalne manjine i njeguje njihovo pravo na različitost, jezik i kulturu. Danas mnogi Istri smatraju jednom od najtolerantnijih regija Hrvatske.

BJEGUNCI I PREBJEZI IZ PULE I ISTRE NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Kapitulacija Italije u 2. svjetskom ratu, 8. rujna 1943. godine, izazvala je narodni ustanak u Istri. Protjerana je fašistička vlast, formirani su jači partizanski odredi, a Pazinskim odlukama Istra je pripojena Hrvatskoj. Istarski poluotok je sporazumom Jugoslavije, SAD-a i Ujedinjenoga Kraljevstva u Beogradu 1945. godine podijeljen u dvije zone, Zonu A i Zonu B. Zona A je bila pod britansko-američkom, a Zona B pod jugoslavenskom vojnom upravom. Crta razgraničenja bila je tzv. Morganova linija. Stanje u državi nakon 2. svjetskog rata bilo je vrlo nepovoljno za život. Novi društveni sistem - komunizam, negirao je privatno vlasništvo, a ljudima se oduzimala imovina. Tajna policija UDBA vršila je teror nad političkim neistomišljenicima. Zemlja je bila razrušena i vladala je glad. Slična je situacija bila i u ostalim istočnoeuropskim zemljama, gdje se komunističke vlasti suočavaju se sa sve češćim pokušajima bijega stanovništva na zapad, preko Željezne zavjese.

Pred kraj Drugog svjetskog rata i neposredno nakon rata, Istru je masovno napušтало stanovništvo talijanskog porijekla, za koje se ovisno o razlozima i načinu napuštanja zemlje koriste termini optanti ili esuli. No uslijed stvorenenog "kulta bježanja", mnoge su generacije Puljana i drugih Istrana, i u kasnijim periodima socijalističke Jugoslavije tražile bolji život preko granice. U Istri je blizina granice sa Zapadom olakšavala bijeg, pa se puno Istrana odlučilo pokušati pobjeći. Mnogi su smrtno stradali, a mnogi proglašavani državnim neprijateljima. Čitav niz političkih, ideoloških, gospodarskih, društvenih i kulturnih razloga pridonio je njihovom donošenju odluke o napuštanju zemlje. Kroz iskustva nekoliko Istrana koji su bježali preko Željezne zavjese želimo prikazati različite razloge njihovih odluka i različite načina njihovog bijega.

Silvano Lazaric je rođen 1927. u Medulinu, preživio je odvođenje na prisilni rad od strane nacista te se po povratku priključio partizanima. Nakon rata radi u brodogradilištu Uljanik. Zbog kritiziranja nepravde, na poslu pada u nemilost komunističkih vlasti. Godine 1951. bježi s kolegama malim brodićem preko Jadranskog mora u Italiju.

“...Ja nisan bija zadovoljan. I jedan dan dođe po mene jedan oficir, je dozna, i me ponese u kazarnu na štab di su bili, pa mi kaže da san to i to govorija... A da, pa smo se borili za slobodu, ča nismo? Stija me povesti u Rašu di se kopalo ugalj za kaznu. Ja san mu reka: - Ja nisan niš učinjia. E pa onda ga pitan da me pušti doma, da gren kazati mami i ocu i da si malo ča uzmen od robe za nositi i mi je dozvolija to. I drugi dan me ni bilo više ni bilo.”

Lino Kmet je desetak godine proveo u Francuskoj. Nakon što su ga jednom uhvatili, prebjegao je preko granice i oženio se. Kad se sjeća tih vremena ljut je na nepravdu u tzv. besklasnom društvu.

"Ideja mi je bila da pobegnem zato ča, ne da nisan imo poso, jer san dela, nego kad ne možete se snaći. Ako očete nešto napraviti, uvijek su vas pitali jesu u Partiji – nisi u partiji i to me najviše nerviralo. Ja nisan neki stručnjak, ali u duši mi je. Sjećan se točno nekih svari koje vas nisu puštali ako niste bili član Partije. Neka fešta ili nešto, ako niste imali partijsku knjižicu. I onda smo izvukli onu uzrečicu: - komuništa, tomu sve! - To smo mi vikali, kad nisu nas puštali: - Komuništa, tomu sve!"

Josip Križmanić iz Gologorice je preživio 17. mjeseci njemačkog koncentracijskog logora Dachau unatoč tome što su na njemu vršili eksperimente. Nakon povratka u domovinu, vlasti su ga htjeli poslati na odsluženje vojnog roka. Nije želio u vojsku i odlučio je bježati. Izdan je od čovjeka kojeg su platili da ih prebaciti preko granice. Radi toga je proveo još dvije godine u kažnjeničkom bataljonu u Zagrebu.

"To je bilo četrdeset i osmeša leta. Marča miseca. Dvajset marča. Va Pazinu smo mi dobili poziv za u vojsku. A mi smo bižali ča. Nas je bilo makor jeno 10. Samo, jedan nan je stori špiju, jedan Žminjac, on nas je prepelja priko, da će nas priko popeljati, toliko šoldi nan je ze i svega, i onda je javi za stražu tamo da nas čapaju..."

Antonio Otochian se rodio se u selu Vadediji kraj Žminja 1929. godine.

Otac ga je kući često maltretirao, pobegao je s robovskog rada u partizane, a nakon rata radio je diljem zemlje. Nakon što je neko vrijeme radio u brodogradilištu Uljanik i doživio nepravednosti na poslu te nezadovoljan osobnim životom bježi u Švedsku.

"San se oženio i ne ide, ne ide, ne ide, ne gre nikako... I ja, u dvanajstom mesecu, ja san bija poša s pašošon, i iden, da iden priko granice. Kad san doša na granicu, kaže: - Ne možeš. I, kad je reka da ne mogu, ja kidnem na pola granice. Delan ovako i pokazujem mu jezik... Talijani se smiju, u božju mater! On da će, da će vidjeti za nešto i za to vrijeme ja san skliznu. Do pola granice. Posle znan da neće oni pucat..."

Granica između Italije i Jugoslavije - mjesto bijega

Ferenc Kočiš je imao 14. godina kada je pokušao s prijateljima pobjeći preko granice. Njegov bijeg nije uspio, uhvaćen je i bio primoran ponavljati razred kao kaznu za bijeg. Danas živi u Puli i prisjeća se razloga zašto je pokušao bježati.

"Ma loše nije bilo toliko možda tu. Jer roditelji su radili... Recimo, brat mi je onda isto već radio. Mislim nije bilo to da je meni falilo novaca, nego jednostavno, a malo i propaganda, ti filmovi, sve to skupa, zapad, auti... Šta ja znam, sve to skupa šta si video na filmovima, jer onda televizije je bilo jako malo. Ono što si video, to si računao - zašto bi ja bio tu kad mogu otići? A plus toga, čuo si priče od drugih, otišao je ovaj u Kanadu, ovaj je otišao u Ameriku, ovaj u Australiju... Tih godina, 60-ih, da, odlazilo se... Masa ljudi, recimo iz naše ulice, otamo ih je otišlo dvoje, troje u Kanadu, u Ameriku i ostavili su tu sve, i roditelje... I koji su, navodno svoje, napravili i uspjeli."

NAČINI BIJEGA

Pogled na Trst

Načini bijega bili su različiti. Bjegunci su se koristili raznim prijevoznim sredstvima da bi došli u blizinu granice, a onda bi ju prelazili pod okriljem noći, vođeni uputama koje bi negdje čuli ili bi se služili lukavstvima. Mnogi su se odlučuli za prelazak morske granice unatoč velike opasnosti od nevremena i patrolnih čamaca koji su znali potopiti bjegunce.

Silvano Lazarić

"Mi smo imali jedan mali kaić, jedan brod ča smo našli na molu. Svi tri smo pošli u ti brod, bura je puhalo. Dođemo na Fineru. Kad smo došli tamo, ja čujem nešto bum bum... Motor se čuje. Policija je bila tamo, i nas je čekala. Ali nisu nas vidili. Misećina ka i dan je bila... Eli su spali? Zašto nas nisu vidili, ja ne znam. Mi smo se skalali dolje u brod i malo vozili prema dalje... Policijski brod je pasa i mi smo bili slobodni onda. Cilu noć smo vozili.... Srča, taj jedan brod dođe prema nama, ribari talijanski, su nas podigli, dali nam isti i njihove krevete da spavamo. Ujutro smo došli u Italiju."

Lino Kmet se prisjeća jednog domišljatog bjegunci:

"Postojala je jedan caka, jedan je bježao s tovarom... Kad je bila blizu tih karaula, di san ja bila, onda mu je stavila zvono pa ga je stuka da biži. Tovar je teka i zvonila, i uvi stražari su pošli za tovarom, a on je pobiga."

RAZLIČITE SUDBINE

Josip Križmanić je izdan, uhapšen i zatvoren, a njegovi prijatelji koje je vodio isti vodič upali su u zasjedu i svi su pobijeni.

"Ta blago je pusti ljudi, kako da bi ih tu dopelja, on je rekao da su pasali priko granice, onda su su ih ubili svih 11! Tamo he je makor 11 od moje kumpanje zakopane. Oni brižni svi s trbuhan za kruhoni i ondi su ih poubijali i opljačkali. Žminjac ih je dove ondi, in je rekao - Sad ste priko i onda su ih ondeka..."

Lino Kmet i danas se sjeća svojih prijatelja koji su se otisnuli na pučinu i nikada se više za njih nije čulo:

"A ovi ča su bižali sa barkama, ja san imao jednog prijatelja, kojeg nikad nisan pokle čuo za njega. Ne znam da li je živ, da li ni. I čuja san, a to će vjerojatno biti istina, da ovi koji su bježali z barkon, patrolni čamac kad ih je vidjao, on hi je udarja i puštja..."

Nakon što bi uspješno prebjegli čekala ih je neizvjesnost izbjegličkih logora od kojih je najbliži bio San Saba u Trstu, bivši nacistički logor. Izbjegličkih logora bilo je diljem Italije. Kad bi prošli sve medicinske pregledе i sigurnosne kontrole dolazili bi poslanici iz različitih zemalja kojima je bila potrebna radna snaga te im nudili vize i poslove.

Karaula "Krvavi potok" u blizini slovensko - talijanske granice

ZAKLJUČAK

Kad se situacija u Jugoslaviji liberalizirala krajem 60-tih počeli su se vraćati na odmor, ali su bili u strahu od tajne policije koja je bila u vječitom sukobu s političkim emigrantima.

Većina se i dalje vraća. Neki koji su u inozemstvu zaradili mirovinu, vratili su se kako bi u domovini proživjeli starost. Mnogi su ostali u tuđini, zasnovali obitelji i ne namjeravaju se trajno vratiti. Naši bjegunci, čija smo svjedočanstva pogledali imali su težak, ali i uspješan život. Svojim radom uspjeli su priskrbiti sebi i svojoj obitelji pristojan život. Svi su imali potrebu vratiti se u domovinu. Kako se situacija u tadašnjoj Jugoslaviji mijenjala tako su se vraćali. Često su se plašili kako će se vlasti odnositi prema njima kad se vrati, ali većina nije imala znatnih problema. Tadašnja država, uvidjevši da ima koristi od povratnika nakon 1968. daje svojim građanima pravo da idu raditi u inozemstvo, te od prijašnjih neprijatelja naroda postaju uvaženi povratnici - „gastarbajteri“.

I u današnje vrijeme, uslijed velike ekonomskе krize, mnogi mladi ljudi s naših prostora traže sreću u inozemstvu. Oni danas nisu bjegunci, mogu se slobodno kretati Europskom unijom naoružani svojim znanjem. Nažalost, i dalje smo svjedoci mnogih nesretnih događaja koji su zadesili bjegunce tj. emigrante iz dalekih zemalja. Oni, baš kao i naši ispitanici, pokušavaju preći neku novu „željeznu zavjesu“ i domoći se neke “obećane zemlje” ne bi li sebi priskrbili bolji život.

ČAKOVEC I BELICA U RAZDOBLJU NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Mađarska vojska je 16. travnja 1941. godine zaposjela Međimurje. Taj događaj bio je početak četverogodišnje okupacije Međimurja koja je trajala sve do travnja 1945. Okupacijom se nastojalo proširiti Mađarsku na hrvatska područja te mađarizirati hrvatsko stanovništvo Međimurja. Mađarski otpor je slomljen 12. travnja na Štrigovčaku od strane sovjetskih i bugarskih trupa pa su nakon poraza konačno izbačeni iz Međimurja. Dolaskom Crvene armije u Međimurje prestaje opresivna vladavina mađarskog režima, podupiranog od fašističke Njemačke. Nakon 4 godine mađarsko-njemačke okupacije Međimurje je bilo oslobođeno i vraćeno u sastav Hrvatske, uključene u novonastalu socijalističku Jugoslaviju. Crvena armija oslobodila je osim Međimurja i Čakovca i brojne gradove u sjevernoj Hrvatskoj i Sloveniji.

Nakon kraja rata, u Međimurju i susjednim krajevima pojatile su se ilegalne gerilske grupe koje su počele aktivno djelovati protiv nove komunističke vlasti. Za te se grupe uvriježio naziv „križari“. Križari su u Međimurju svoje pristaše nalazili u mađaronima, pristašama ustaškog režima, svećenicima, ljudima nezadovoljnim provedbom agrarne reforme. Križari su koristili gerilske metode - napad i atentat na predstavnike nove vlasti, članove Komunističke partije, pripadnike vojske, razoružavanje vojske i policije, pljačkanje pristaša komunističke vlasti, provajljivanje u zadruge i uništavanje državne imovine i ometanje prometa. Skupine križara uspjele se se održati u Međimurju do sredine 1947.

Međimurje je 1948. podijeljeno na dva kotara: Čakovec i Prelog. U procesu obnove ratom uništene zemlje odlučujuću ulogu imala je poljoprivreda. Agrarnom reformom u Međimurju najveći dio zemlje razdijeljen je seljacima, dok je drugi dio poslužio za formiranje tvorničkih ekonomija. Dolazi do razvoja prometne infrastrukture. Osim toga, desetljeća nakon kraja Drugog svjetskog rata radilo se na dovođenju električne energije i vodovoda u čitavo Međimurje.

Vlasti komunističke Jugoslavije izvršile su nacionalizaciju predratnih tvornica u Međimurju. Većina tvornica (Međimurska trikotaža Čakovec, Čakovečki paromlin, tvornica E. Vajde), sada su u državnom vlasništvu i s novima imenima nastavili rad.

Osim nacionalizacije, nove vlasti provele su i kolonizaciju koja je zahvatila i Međimurje. Stanovništvo iz osiromašenih krajeva Dalmacije, Bosne i Hercegovine planski je naseljavano u Slavoniju i Međimurje, u napuštena sela i kuće Folksdojčera i pristaša ustaškog režima koji su napustili Hrvatsku.

Ana Habjan se ne sjeća nikakvih udruga ni kafića već samo prodaje sladoleda i kina.

Bernardica Makar se prisjeća sletova koji su se održavali 1. maja, a jednom na godinu puštao film u zadružnom domu i tom je događaju prisustvovala gomila.

Fašnik u beličkom zadružnom domu

Belički kinooperater Franjo Buhin

Zastavica NK "Dinamo"

Ana Habjan se sjeća ubojstva Antonina Obodića kojeg su ubili na cesti zbog toga što je nešto skrivio u ratu, o čemu nitko nije znao, te ga nisu zakopali već su ga bacili u školski vrt. Također su ljudi koji su bili „krivi“ vješali na vrbe i tako ostavljali da svi ljudi vide.

U razredu
Osnovne škole Belica

Ana Habjan govori da ih je u razredu bilo oko 35 i sva su godišta i vjeroispovijesti bile izmiješane, čitali su na jugoslavenskom i mađarskom jeziku, a pisali su tintom i perom.

Bernardica Makar je za pisanje koristila pločice i kremenčiće te je ponavljše zbog društva voljela i odlaziti u školu.

DRUŠTVENI ŽIVOT

Jesu li u vašem selu/gradu postojali kafići, restorani ili kazališta i kina te udruge?

Vladimir Kapun govori da su postojala čak 3 kina u Čakovcu koja su bila otvorena i aktivno radila u vrijeme porača.

Josip Črep govori kako se svake subote u Royalu okupljala elita i tamo su pjevačice zabavljale publiku zajedno s ciganskom glazbom koja se izvodila. U subotu i nedjelju je bilo aktivno kino, a restorani su hranili časnike.

Čakovečko kino

Franjo Punčec

Stari vatrogasnici dom

OMAZDE I UBOJSTVA

Znate li za kakvo ubojstvo koje se dogodilo u vašem susjedstvu nakon završetka rata?

OMAZDE I UBOJSTVA

Znate li za kakvo ubojstvo koje se dogodilo u vašem susjedstvu nakon završetka rata?

Vladimir Kapun se prisjeća da je došlo do velikog čišćenja u smislu da svaki onaj koji se aktivno za vrijeme rata izložio prihvaćanju fašističkih ideologija ostao bez glave ili je „strpan“ u zatvor.

Josip Črep je morao služiti vojsku te je pretrpio manje ozljede, za razliku od ljudi koji su se vraćali kući bez ruku, nogu itd. U vojsci je također i upoznao suprugu.

Vladimir Kapun se sjeća da je, zbog potpuno drugačijih ideologija, vjeronauk bio ukinut.

Obitelj Ane Habjan živjela je samo od vlastitog rada i uzgoja. Nisu ništa kupovali, jeli su krumpir, a sir, mlijeko i mlječne proizvode omogućavala im je jedna krava koju su imali. Najviše su konzumirali vodu ili domaće vino.

Bernardićina je obitelj također preživljavala tako da su uzgajali i koristili ono što su imali kod kuće. Jelo se mlječno, kaše, tjesti i krumpir te se radio domaći kruh, a voda se uzimala iz zdenca. Jedino se kupovalo sol i ulje.

Obitelj Bernardice Makar je bila jedna od onih obitelji u čijoj je kući u jednoj sobi spavalо šesnaestero ljudi. Bolovala je od upale pluća, a česte su bile gripe i ospice.

Ana Habjan priča o problemu nedostatka kupaone u vlastitoj kući pa su svu nuždu morali obavljati vani. Bez obzira na to i oduzimanje hrane i životinja od komunista, tvrdi da su njezini uvjeti za življjenje u ono doba bili i više nego dobri.

Bernardica Makar i Ana Habjan se prisjećaju pune crkve koju su viđale svake nedjelje za razliku od danas iako se odlazak na misu zabranjivao. Misa se održavala na latinskom jeziku.

Minirana crkva 1945.

Župna crkva u Belici
1950.

PREHRANA
Jeste li proizvodili kakvu vrstu hrane kod kuće, što ste konzumirali te gdje ste nabavljali hranu?

Vladimir Kapun se sjeća da se u to vrijeme javila pomoć i izvana, UNICEF i CARE slali su hranu iz Južne Amerike. Pomagala je i Moskva, ali se vlast odvojila od nje pa je zavladala je glad i ljudi su od nje umirali. Josip Črep tvrdi da je najsretniji bio kad je jednom na dan mogao jesti kruh sa slaninom i mlijekom, a ljudi koji su radili u rudnicima dobivali najviše hrane jer je njihov posao bio najzahtjevniji.

STAMBENI I HIGIJENSKI UVJETI
Kakvi su bili uvjeti stanovanja i higijene, jesu li se pojavile kakve zaraze ili bolesti te znate li za slučaj u kojem je došlo do oduzimanja nečije imovine?

RELIGIJSKI ŽIVOT
Je li odlazak na mise bio važan dio vašeg vjerskog života, postoji li kakva razlika između odnosa prema vjeri ili održavanju misa u ono vrijeme i danas?

Vladimir Kapun prisjeća se loših uvjeta života zbog kojih je došlo do širenja tifusa, a medicina nije bila dovoljno napredna.

Josip Črep je imao samo jedno radno odijelo, jedno svečano odijelo, patike, čizme i kaput koji je napravio od deke, a na vlastito vjenčanje je nosio tuđe odijelo. Također je odlazio na gradsko kupalište, ali je ono jednom prigodom izgorjelo jer je radilo na naftu.

Josip Črep govori da su se u ono vrijeme djeca borila da budu dio mise, dok je danas to potpuno druga priča. Kako je u porodici bio običaj da jedno dijete mora biti svećenikom, njegova je baka htjela da to bude on. Jedno je vrijeme čak proveo u samostanu ali se tamo osjećao izolirano i zatvoreno, pa nije uspio ispuniti bakina očekivanja.

Usapoređujući život na selu i gradu pomoću ankete kojom smo ispitale po dvije osobe sa sela i grada ponešto o životnim i društvenim uvjetima, zaključile smo da se život u različitim okruženjima u cijelini i nije toliko razlikovao. Razlike između sela i gradova pojavljuju se samo u pojedinim aspektima života kao što su, naprimjer, prehrana i društveni život općenito. Na temelju podataka o Čakovcu i Belici, koje smo prikupili od naših ispitanika, zaključile smo da su, iako su bili udaljeni kilometrima, sve nedaće rata i porača zadesile međimurska sela i gradove jednakom oštinom. Niti stanovništvo grada Čakovca niti stanovnici sela Belica niti u jednom pogledu nisu bili pošteđeni tijekom i nakon rata te su svi oni nažalost izgubili mnogo vrijednih stvari i uspomena u ratu te će zbog toga uvijek pamtitи II. svj. rat kao nevolju koja ih je zadesila i zauvijek promijenila njihov život. Ljudi koji su uspjeli preživjeti rat, morali su se suočiti sa svim promjenama i posljedicama rata, koje nisu bile nimalo lake. Smatramo da su svi oni koji su uspjeli preživjeti i nakon svega što im je bilo oduzeto nastaviti normalnim životom sve do danas, uistinu hrabri ljudi te da im se svakodnevno moramo zahvaljivati što su svojom izdržljivošću i upornošću omogućili nama, djeci današnjice da živimo normalan život. Ovo je bila naša priča o tim izuzetnim ljudima čije se patnje i muke te nesreća koja ih je zadesila ne smiju nikada zaboraviti!

POJMOVNIK

A **APARTHEID** – naziv za sustav rasne segregacije koji je postojao u Južnoj Africi od 1948. do 1994. Riječ apartheid na afrikaansu, jeziku bijele manjine u Južnoj Africi, znači „biti razdvojen“. Sustav apartheida razvila je nakon Drugog svjetskog rata bijela manjina na području Južne Afrike kako bi smanjila prava većinskom afričkom stanovništvu, ograničila njihovo kretanje i zabranila udruženja. Sustav je postojao do 1994. kada je ukinut dogоворom predsjednika Južne Afrike F.W. de Klerka i najistaknutijeg predstavnika afričkog stanovništva, Nelsona Mandele. Danas se pod pojmom apartheid smatra sistematska segregacija i diskriminacija određene grupe stanovništva od strane vlasti, na temelju rasnih ili etničkih predrasuda. Meredith Martin: The State of Africa

B **BITKA NA NERETVI** – naziv koji se ustalio za operaciju Bijelo (Fall Weiss) koju su snage Sila osovine poduzele protiv partizanskih snaga na području današnje Bosne i Hercegovine. U jugoslavenskoj historiografiji događaji su bili poznati i pod nazivom Četvra neprijateljska ofenziva. Operacija je trajala od siječnja do ožujka 1943. U napada na partizanske snage s ciljem njihovog uništenja sudjelovale su njemačke, talijanske, ustaške i četničke postrojbe. U ožujku 1943. glavnina partizanskih postrojbi, zajedno sa ranjenicima, našla se u okruženju na području rijeke Neretve, ali je uspjela probiti obruč i izvući se na sigurno. Zbog prisustva velikog broja ranjenika bitka se nakad naziva i Bitkom za ranjenike. Za njemačke snage i njihove saveznike, iako su stavili pod svoju kontrolu velike dijelove partizanskog teritorija, bitka je bila strateški poraz jer nisu uspjeli uništiti partizanske snage, što je bilo glavni cilj opracije. Godine 1969. o tim događajima snimljen je najskuplji jugoslavenski film svih vremena, «Bitka na Neretvi», koji je iste godine bio nominiran za Oscara u kategoriji najbolje filma s ne-egleskog govornog područja.

Tomasevich Jozo: Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941-1945. Okupacija i kolaboracija

Igrani film "Bitka na Neretvi" (1969), redatelj: Veljko Bulajić

BLEIBURG//KRIŽNI PUT – Gradić u Koruškoj u Austriji. Kad je postalo jasno da će s propašću nacizma u Europi i Nezavisna Država Hrvatska prestati postojati, veliki broj ustaša, domobrana, ostataka četničkog pokreta i određeni broj civila počeo se, u strahu od osvete partizana, povlačiti prema austrijskoj granici u nadi da će se ondje predati Saveznicima (38. pješačkoj diviziji Britanskih oružanih snaga smještenih u Bleiburgu). Deseci tisuća pripadnika ustaških i domobranih postrojbi, četnika, slovenskog domobranstva i Bele Garde, kao i veliki broj civila, okupio se na bleiburškom polju, kod Bleiburga. Sukladno dogovoru koji je postojao među Saveznicima da se postrojbe koje kapituliraju, predaju onim vojskama protiv kojih su se borile, zarobljenici su zatim predani jugoslavenskim partizanima. Vrlo mali broj zarobljenika ubijen je na samoj bleiburškoj poljani, uglavnom u puškarjima ili međusobnim obračunima. Većina je ubijena nakon prelaska Drave ili na dugim marševima u nehumanim uvjetima kroz Jugoslaviju. Događaji koji su uslijedili nakon Bleiburga poznati su pod nazivom hrvatski Križni put. Točan broj žrtava na Bleiburgu i marševima koji su uslijedili nikad nije sa sigurnošću utvrđen, a procjene se kreću se oko 50000. Za izvansudske egzekucije nakon završetka Drugog svjetskog rata na jugoslavenskom području nitko nikada nije odgovarao. Za vrijeme socijalističke Jugoslavije događaji u Austriji i na Križnom putu su prešućivani.

Nakon osamostaljenja Republike Hrvatske odnos službene politike se promijenio, te je Hrvatski sabor bio pokrovitelj komemoracija na Bleiburgu. Hrvatski Sabor je 2012. ukinuo pokroviteljstvo nad održavanjem komemoracija. Komemoracije, koje se nastavljaju održavati svake godine na datum 15. svibnja, često su popraćene ustaškom simbolikom.

Goldstein, Ivo: Hrvatska 1918-2008

ČETNICI – naziv za pripadnike paravojnih formacija koje su djelovale na području bivše Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu i u ratovima devedesetih. Četnici su se prvi put pojavili krajem 19. i početkom 20. stoljeća kao paravojne formacije koje su kao gerila djelovale na području tadašnjeg Osmanskog Carstva u cilju priključenja tih krajeva Srbiji. Za balkanskih ratova i Prvog svjetskog rata djelovali su kao neregularne formacije srpske vojske. U Drugom svjetskom ratu četnički pokret nije postojao kao homogena organizacija. Najveći i najorganiziraniji četnički pokret bio je pokret vojvode Draže Mihailovića, kojeg je jugoslavenska izbjeglička vlada u Londonu priznala kao "Jugoslavensku vojsku u otadžbini". Uz četnike Draže Mihailovića, postojalo je više četničkih skupina koje su djelovale na području Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Kosova. Sve skupine provodile su teror nad nesrpskim stanovništvom (najviše nad Hrvatima i Muslimanima) i suradivale sa talijanskim i njemačkim postrojbama na području NDH i okupiranih teritorija Jugoslavije, te sa ustašama. Za vrijeme rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini u devedesetima osnovano je više paravojnih formacija koje su se identificirale kao četnici, te prihvatile četničku ideologiju i metode. Te su organizacije odgovorne za neka od najgorih kršenja ljudskih prava na području bivše Jugoslavije u ratovima devedesetih.

Tomasevich, Jozo: Rat i revolucija u Jugoslaviji od 1941.-1945.

Četnici u Drugom svjetskom ratu 1941.-1945.

DOMOBRANI (Hrvatsko domobranstvo) – naziv za regularne oružane snage Nezavisne Države Hrvatske, osnovane 10. travnja 1941. zajedno s Ustaškom vojnicom 1944. ujedinjeni u Hrvatske oružane snage. Pripadnici Domobrana bili su redovni vojni obveznici s područja NDH. Domobranstvo je uz nedostatak vojne opreme i naoružanja karakteriziralo deserterstvo i defetizam. Ustaška vlast nije imala povjerenja u Domobrane, te se oslanjala na vojni ogrank Ustaškog pokreta – Ustašku vojnicu. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, dio pripadnika Hrvatskog domobranstva nastradali su u izvansudskim egzekucijama na tzv. „Križnom putu“.

Tomasevich, Jozo: Rat i revolucija u Jugoslaviji od 1941.-1945.

Barić, Nikica: Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945.

EL – SHATT – kompleks izbjegličkih kampova smještenih u pustinji na poluotoku Sinaju u današnjem Egiptu. U kampovima su bili smješteni civilni evakuirani iz ratnom zahvaćenih područja Dalmacije, posebno područja Makarske, Pelješca te otoka Hvar, Korčula i Vis. Zapadni Saveznici organizirali su evakuaciju područja uoči njemačke invazije 1944. Kamp je bio formiran na površini od 260 km² u blizini Sueskog kanala, i podijeljen na pet manjih podlogora. Izbjeglice su bile smještene u šatorima (prosječno u svakom jedna do dvije obitelji). Izbjeglice su u kampu pokušavale održavati privid normalnog života. Osnivali su škole, razne radionice, zajedničke praonice, izdavane su novine, a u jednom šatoru je uređena crkva. Kamp u El-Shattu postojao je do kraja rata, kad se izbjeglo stanovništvo vratilo u Hrvatsku. Osim El-Shatta, u Egiptu je postojalo još nekoliko manjih kampova.

El Shatt – zbjeg iz Hrvatske u pustinji Sinaja, Egipt (1944-1946)

ESULI – naziv koji se upotrebljava uglavnom u Italiji za stanovnike Jugoslavije talijanske nacionalnosti koji su kao izbjeglice napustili područje Istre, Dalmacije, Primorja i Slovenskog Primorja. Termin dolazi od talijanske riječi *esule* što znači „prognanik“. Za razliku od optanata, kojima je bila ponuđena opcija ostanka u Jugoslaviji ili odlaska u Italiju i koji se se odlučili za odlazak, esuli se otišli kao izbjeglice i kao takve ih je Kraljevina Italija tretirala. Ne postoje pouzdani podaci o broju Talijana koji su napustili Jugoslaviju pred kraj i nakon Drugog svjetskog rata, pa tako ni koliki udio u tom broju čine esuli, a koliko optanti. Procjene se kreću od 190 000 do 350 000.

Dota Franko: Zaraćeno poraće

FOLKSDOJČERI - Volksdeutsche je izraz kojim se u prvoj polovici 20. stoljeća označavalo Nijemce koji su živjeli izvan granica njemačke države, uveden kako bi ih se razlikovalo od Nijemaca koji su živjeli u granicama Reicha (Reichsdeutsche). „Vraćanje Folksdojčera pod okrilje Reicha“ koristilo se kao opravdanje za njemačku ekspanzionističku politiku, koja je svoj vrhunac doživjela u nacističkom režimu Trećeg Reicha. Izraz Folksdojčer je stoga uoči i za vrijeme Drugog svjetskog rata u mnogim istočnoevropskim zemljama stekao pežorativno značenje, odnosno postao sinonim za njemačku „petu kolonu“. Zbog toga su mnoge folksdojčerske zajednice nakon završetka rata prisiljene napustiti Istočnu Evropu. U Kraljevini Jugoslaviji živjelo je oko 500 000 ljudi njemačkog porijekla, najvećim dijelom u području Podunavlja. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, neki su kolaborirali s kvislinškim režimom i nacistima, neki su se pridružili partizanskom pokretu, dok su neki bili pasivni promatrači ratnih zbivanja. Nakon Drugog svjetskog rata novi režim je svim Folkdojčerima pripisao kolektivnu krivnju za djela nacističkog i kvislinških režima, što je rezultiralo oduzimanjem vlasništva, progonima i internacijom u logore. Procjenjuje se da je iz Jugoslavije protjerano oko 250 000 Folks-

dojčera čime je još jednom u 20. Stoljeću narušena multietnička slika ovih krajeva. U isto vrijeme Nijemci su protjerivani i iz drugih zemalja u Europi koje su imale značajnu njemačku manjinu.

Geiger Vladimir: Nestanak Folksdjočera

GOLI OTOK - Mali nenaseljeni otok (površine 4,5 km²) na kojem se nalazio logor za političke zatvorenike. Otok su vlasti FNRJ 1949. pretvorile u strogi zatvor namijenjen političkim zatvorenicima. Nakon rezolucije Informbiroa i raskida Tita sa Staljinom u njega su zatvarani dokazani i osumnjičeni staljinisti, te članovi Partije i obični građani optuženi za iskazivanje bilo kakvih simpatija ili naklonosti prema SSSR-u. Većina logoraša na otok je došla nakon namještenih sudskih procesa ili bez sudskog procesa. Zadaća logora bilo je fizičko i psihičko slamanje pojedinca. Zatvorenici su bili prisiljeni obavljati najteže fizičke poslove u kamenolomu i rudnicima boksita, ljeti na temperaturama i do 40 °C, a zimi na jakoj buri. Trpjeli su svakodnevna premlaćivanja i iživljavanja od strane ostalih zatvorenika. Na Golum otoku najviše zatvorenika bilo je iz Crne Gore i Makedonije. Na susjednom otoku Sveti Grgur nalazio se ženski logor. U kasnijoj fazi (1960-tih i 1970-tih) na Golum Otoku završavali su i ostali protivnici socijalističkog režima. U kasnim 1980-tima Goli Otok je prenamijenjen u zatvor za delikente. Dokumentarni film "Goli Otok" (2012); redatelj: Darko Bavorjak

JASENOVAC - koncentracijski logor uz obalu rijeke Save, koji je zajedno s logorima u Bročicama, Krapju, i Staroj Gradiški, brojnim logorskim ekonomijama u prisilno raseljenim selima te mnogobrojnim stratištima s obje strane rijeke Save i Une, od kolovoza 1941. do 22. travnja 1945. bio logor smrti u kojem su ubijani muškarci, žene i djeca zbog svoje vjerske, nacionalne, ideološke pripadnosti ili seksualne orientacije. Zatvorenici su uglavnom ubijani hladnim oružjem, strijeljanjem ili izglađnjivanjem. Ustaški koncentracijski logor u Jasenovcu miniran je, spaljen i uništen prilikom povlačenja ustaša iz Jasenovca u travnju 1945. a ostaci logorskih objekata razneseni su za gradnju kuća. Tijekom godina različite strane manipulirale su brojem žrtava Jasenovca pa se taj broj ubijenih kreće od 30 000 do 700 000. Prema dosadašnjim istraživanjima Memorijalnog centra Jasenovac broj žrtava kreće se između 80 000 i 100 000. U studenome 2008. objavljen je poimenični popis žrtava Jasenovca, u kojem se koristeći više stotina različitih izvora i kritičkim preispitivanjem podataka za svaku žrtvu ponaosob došlo do brojke od 75 159. Među žrtvama najviše je Srba, Roma i Židova.

Mataušić Nataša: Jasenovac 1941.-1945. Logor smrti i radni logor

Antisemitizam, holokaust, fašizam – zbornik radova

www.jusp-jasenovac.hr

KONFIKCIJA – postupak u kojem država prisilo oduzima, bez naknade, cijelokupnu imovinu ili određeni dio imovine, koja je bila u vlasništvu osobe koja je kao počinitelj određenog kaznenog djela osuđena na kaznu konfiskacije imovine. Osim imovine, konfiskacijom su obuhvaćena i sva imovinska prava. U socijalističkoj Jugoslaviji konfiskacija je, nakon Drugog svjetskog rata, izricana je samo kao kaznena mjera, već je izricana čitavim kategorijama stanovništva putem propisa općeg karaktera i bez vođenja kaznenog postupka.

KRIŽARI - naziv za gerilske grupe koje su nastavile djelovati na području Hrvatske nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske. Mjestimično su djelovale sve do 1950. godine. Pripadnici Križara bili su uglavnom vojnici, dočasnici i časnici poraženih vojnih postrojbi NDH, većinom ustaše, a mnogo manje domobrani, koji se nisu slagali sa uspostavom nove socijalističke države, Federativne Narodne Republike Jugoslavije i položajem Hrvatske unutar nje. Osim tih razloga, priključenje križarskom pokretu djelomično je bilo motivirano i strahom od odmazde i kazni novog režima nad pripadnicima Oružanih snaga NDH. Kao znak raspoznavanja na svojim su kapama nosili bijele platnene križice, umjesto nekadašnjeg ustaškog i domobranskog znakovlja. Križari su uglavnom izvodili manje iznenadne napade na pripadnike jugoslavenske vojske te diverzije na prometnice i komunikacijsku infrastrukturu.

Radelić Zdenko: Križari: gerila u Hrvatskoj (1945-1950)

MAUTHAUSEN – (Mauthausen-Gusen logor) nacistički koncentracijski logor koji se nalazio u Gornjoj Austriji, istočno od grada Linza. Osnovan je u kolovozu 1938., nekoliko mjeseci nakon njemačkog Anschlussa Austrije. Djelovalo je do svibnja 1945. Kompleks logora Mauthausen-Gusen, osim glavnih logora u Mauthausenu i Gusenu, obuhvaćao je 50-ak manjih lokaliteta u čitavoj Austriji i južnoj Njemačkoj. Bio je jedan od najvećih kompleksa logora u okupiranoj Europi te zadnji kojeg su Saveznici oslobođili. Mauthausen je bio radni logor, u kojem se prisilnim radom namjeravalo istrijebiti političke neprijatelje Trećeg Reicha. Logor je imao dvije funkcije: uništiti političke i ideološke neprijatelje Reicha zatvaranjem, mučenjem i ubijanjem, te iskoristiti njihovu radnu snagu. Zatvorenici su korišteni kao radna snaga u obližnjim rudnicima granita. Nakon 1943. zatvorenici su korišteni i kao radna snaga u tvornicama oružja. Osim ubijanja plinom i injekcijama glavni uzorci smrtnosti logoraša bili su glad i bolesti. Procjenjuje se da je gotovo 200 000 ljudi iz svih dijelova Europe, političkih zatvorenika, ratnih zarobljenika, homoseksualaca, kriminalaca i ljudi osuđenih po rasnim zakonima deportirano u Mauthausen. Oko polovica njih umrla je u logoru. Glavni logor je danas pretvoren u muzej.

en.mauthausen-memorial.at/index_open.php

NACIONALIZACIJA – postupak u kojem država uzima privatnu imovinu ili poduzeće i pretvara ga u javno vlasništvo. Imovina vlasnika može biti nasilno oduzeta ili oduzeta uz finansijsku naknadu. U socijalističkim i komunističkim režimima nacionalizacija je bila jedan od glavnih postupaka u tranziciji iz kapitalizma u socijalizam. U socijalističkoj Jugoslaviji nacionalizacija je izvršena nakon Drugog svjetskog rata. Tijekom 1945. i 1946. nove jugoslavenske vlasti nacionalizirale su privatnu imovinu, privatna poduzeća, posjede ckrvenih ustanova, zemljoradnički posjedi.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA (NDH) – marionetska država Sila osvine osnovana 10. travnja 1941. nakon kapitulacije Kraljevine Jugoslavije. Postojala kao protektorat Sila osvine, koje su anektirale dijelove teritorija (Istra, Dalmacija, otoci, Međimurje, Baranja), te na teritoriju NDH stacionirale svoju vojsku. Obuhvaćala je teritorij Središnje Hrvatske, Slavonije, Like i Gorskog kotara, Bosne i Hercegovine, te dijelove Vojvodine i Dalmacije. Na čelu NDH bio je vođa ustaškoga pokreta poglavljenik Ante Pavelić.

Od samog nastanka NDH je vodila osobitu represivnu unutrašnju politiku, koja se temeljila na uništenju „nepočudnih“ skupina (Srba, Židova, Roma, komunista, homoseksualaca). Ubrzo po osnivanju NDH doneseni su i rasni zakoni. Zbog općeg ustanka protiv represivnog i genocidnog režima NDH nikada nije uspjela ostvariti punu vlast nad čitavim svojim teritorijem. Službeno je prestala postojati 08. travnja 1945. ulaskom partizanskih snaga u Zagreb.

Republika Hrvatska, koja je samostalnost proglašila 1991. ne smatra se nasljednicom NDH, te ju smatra nelegalnom i kvislinškom tvorevinom, a svoju suverenost temelji na odlukama Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske. Početkom devedesetih postojali su pokušaji rehabilitacije NDH i ustašta, u kojima su sudjelovali i pripadnici političkih elita.

Goldstein Ivo: Hrvatska 1918-2008

Tomasevich Jozo: Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941.-1945. Okupacija i kolaboracija

Krizman Bogdan: Ante Pavelić i ustaše

OZNA – je bila sigurnosna kontraobaveštajna služba u FNRJ. Osnovana je za vrijeme Drugog svjetskog rata 1944., a 1946. reorganizirana je u Upravu državne bezbednosti (UDBA) i vojnu Kontraobaveštajnu službu (KOS) Jugoslavenske narodne armije. OZNA se povezuje s nizom likvidacija protivnika novog režima, posebice u razdoblju neposredno nakon Drugog svjetskog rata.

OPTANTI – naziv za stanovnike talijanske nacionalnosti, uglavnom s područja Istre, Dalmacije, Primorja i Slovenskog Primorja koji su nakon Drugog svjetskog rata prihvatali opciju odlaska u Italiju. Talijanima na području Jugoslavije ponuđena je opcija ostanka u Jugoslaviji ili odlaska u Italiju. Oni koji su odabrali otic iz Jugoslavije (optirati) nazivani su optantima. Italija se obvezala brinuti za njih po dolasku u matičnu zemlju, a imovina koju su napustili u Jugoslaviji trebala je poslužiti kao ratna odšteta Italije Jugoslaviji. Jugoslavije je imala pravo raspolažanja imovinom optanata do visine njezinih reparacijskih zahtjeva prema Italiji, a Italija je obvezna za tu imovinu namiriti svoje građane. Oni koji su se odlučili za odlazak u Italiju, morali su ispunjavati slijedeće uvjete: a) prebivalište na područu pripojenom Jugoslaviji 10.06.1940. (datum ulaska Italije u rat); b) talijansko državljanstvo na dan 15.09.1947. (datum stupanja na snagu Mirovnog ugovora); c) talijanski kao govorni jezik. Motivi optanata za odlazak iz Jugoslavije mogli su biti strah od odmazde, ekonomski motivi ili etnički utemeljeni motivi. Ne postoje pouzdani podaci o broju Talijana koji su napustili Jugoslaviju pred kraj i nakon Drugog svjetskog rata, pa tako ni koliki udio u tom broju čine esuli, a koliko optanti. Procjene se kreću od 190 000 do 350 000. Sudbina jugoslavenskih Talijana nakon Drugog svjetskog rata do danas je predmet kontroverzi u hrvatskoj i talijanskoj javno-političkoj sferi, a često i u historiografiji.

Dota Franko: Zaraćeno poraće

PRJEKI SUD – izvanredni sud koji se osniva u iznimnim prilikama (rat, pobuna, neredi, državni udar i sl.). Prijeki sud sudi po kratkom postupku, često izvan redovitog kaznenog postupka i u većini slučajeva donosi ekstremne osude – smrtnu kaznu ili oslobođenje od optužbe. Najčešće se sastoji od ad hoc imenovanih sudaca. Presuda je odmah pravomočna i protiv nje nisu dopušteni pravni lijekovi, već jedino molba za pomilovanje. Prijekim sudovima sudi se najčešće političkim protivnicima ili neistomišljenicima, te se stoga ne smatra pravnim, nego političkim instrumentom. Nakon Drugog svjetskog rata, na području Jugoslavije, nova komunistička vlast često se u obračunavanju sa pripadnicima kolaboracionističkih režima i ostalim stvarnim i izmišljenim protivnicima režima koristila prijekim sudovima.

REZOLUCIJA INFORMBIROA – rezolucija koju su 1948. donijele partie članice Kominforma (Informacioni biro komunističkih i radničkih partija; u Jugoslaviji znanog kao Informbiro). Rezolucija je Jugoslaviju optužila za napuštanje marksizma i lenjinizma, anti-sovjetske stavove. Nakon toga Komunistička partija Jugoslavije izbačena je iz Kominforma. Pozadina rezolucije bio je razlaz Tita i Staljina, zbog Titovog odbijanja prihvaćanja Staljinovog autoriteta, te Titova samostalna vanjska politika. Rezultat Rezolucije bio je izlazak Jugoslavije iz sovjetske sfere utjecaja. U unutrašnjoj politici Jugoslavije, nakon rezolucije, počinje progon stvarnih i imaginarnih pristaša Rezolucije Informbiroa ("informbiroovaca"). Tada je otvoren zatvor na Golu otoku, kao kaznionica za političke zatvorenike.

Goldstein Ivo: Hrvatska 1918-2008
Banac Ivo: Sa Staljinom protiv Tita

ROMMELLOVA OFENZIVA – skupni naziv za dvije ofenzive koje je poduzela njemačka vojska na područje Istre, Primorja i Slovenskog Primorja neposredno nakon kapitulacije Italije 1943. Operaciju kodnog imena *Istrien* (njem. *Istra*) njemačka vojska je u rujnu 1943. pokrenula s ciljem likvidacije partizanskih snaga u Istri i zaleđu Trsta i osiguravanja strateški važnog područja Istre i Primorja. U listopadu 1943. pokrenuta je još jedna vojna operacija kodnog imena *Wolkenbruch* (njem. *Prolog oblaka*), koja je obuhvaćala područje Istre, Gorskog kotara, Primorja i Slovenskog primorja. Obje operacije u narodu su ostale upamćene kao Oktobarska ofenziva ili Rommelova ofenziva. Tijekom ofenzive i neposredno nakon je u Istri je ubijeno oko 3000 pripadnika pokreta otpora i civila.

Giron Anton: Zapadna Hrvatska u Drugom svjetskom ratu

ŠKRIPARI – Naziv za gerilske skupine koje su djelovale na području Dalmacije i Hercegovine nakon završetka Drugog svjetskog rata, sve do ranih 1950-tih. Pripadnici tih gerilskih postrojbi imali su skrovišta u kamenjaru, u takozvanim škripinama te ih je lokalno stanovništvo prozvalo škriparima. U Dalmaciji su bili uobičajeni i nazivi kamišari, špiljari, a ponegdje i šumnjaci, te jamari. Za sve navedene nazine koji su se koristili u Dalmaciji i Hercegovini karakteristično je da su se koristili za sve gerilske skupine koje su djelovale na navedenom području, bez obzira jesu li proistekle iz ustaškog ili četničkog pokreta. Osim toga, tim imenima nisu se nazivali sami njihovi pripadnici. Tako ih je prozvalo lokalno stanovništvo, a nazine je koristila i vlast. Osim borbe protiv novouspostavljene komunističke vlasti, razlog za odlazak u škripare bio je i strah od kazni i odmazdi novih vlasti nad pripadnicima bivših neprijateljskih snaga na tom području.

Radelić Zdenko: Križari: gerila u Hrvatskoj (1945-1950)

TTITO, JOSIP BROZ (7. svibnja 1892. – 4. svibnja 1980.) – hrvatski i jugoslavenski političar i revolucionar. Organizator i vođa partizanskog otpora njemačkoj i talijanskoj okupaciji i njihovim saveznicima u Drugom svjetskom ratu. Osnivač i doživotni predsjednik SFRJ. Iako komunist, izrašao je iz sovjetske sfere utjecaja i, uz egiptskog predsjednika Nasera i indijskog premijera Nehrua, bio jedan od osnivača Pokreta nesvrstanih kao treće opcije u hladnoratovskoj blokovskoj podjeli svijeta. Autokratskom vladavinom držao Jugoslaviju na okupu. Oko sebe je izgradio kult ličnosti. Početkom 1970-tih ugušio je nacionalističke i liberalne pokrete u jugoslavenskim republikama i unutar Partije. Nametnuo je parolu „bratstva i jedinstva“ jugoslavenskih naroda i narodnosti. Nakon njegove smrti 1980. Jugoslavija je zapala u političku i ekonomsku krizu, koja će završiti njenim raspadom i nizom ratova. Njegova uloga i značaj u povijesti jugoslavenskih naroda i šire do danas je predmet kontroverzi i sporenja.

Ridley Jasper: Tito

Pirjevec Jože: Tito i drugovi

UDBA – (hr. Uprava državne sigurnosti; kratica: UDBA) bila je tajna policija za vrijeme SFRJ. Nastala je 1946. preustrojem Organizacije za zaštitu naroda (OZNA). Prestala je djelovati raspadom SFRJ u 1990-ima. U određenim periodima služila je i kao sredstvo zastrašivanja i progona stvarnih i izmišljenih političkih neprijatelja. Nalazila se u sastavu Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove i sastojala se od četiri glavna odsjeka koji su se bavili: unutrašnjim opasnostima, emigracijom, stranim obavještajnim službama i tehnikom praćenja i prisluškivanja

Odgovorna je za organizaciju i izvođenje više atentata na jugoslavenske imigrante (npr. hrvatski disident Bruno Bušić, ustaški oficir i zapovjednik koncentracijskog logora Jasenovac Vjekoslav Maks Luburić, ekonomist i disident Stjepan Đureković...)

USTAŠE – naziv za pripadnike organizacije Ustaša – Hrvatska revolucionarna organizacija, koju je 1929. osnovao Ante Pavelić, za pripadnike Ustaške vojnica i za nositelje vlasti u NDH. Do Drugog svjetskog rata ustaše su djelovali kao teroristička organizacija (pokušaj dizanja ustanka na Velebitu 1932; atentat na kralja Aleksandra 1934.), a nakon kapitulacije Kraljevine Jugoslavije, Sile osovine postavile su ih na vlast u marionetskoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ustaška ideologija bila je sinkretizam ekstremnog hrvatskog nacionalizma i fašizma. Zalagali su se za stvaranje etnički čiste, Velike Hrvatske. Kako bi stvorili etnički čistu Hrvatsku Ustaše su provodili politiku istrjebljenja prema Srbima, Židovima i Romima te progona političkih protivnika, u prvom redu komunista. Muslimane u Bosni smatrali su Hrvatima islamskevjere, te je velik broj Muslimana sudjelovao u Drugom svjetskom ratu na strani NDH. Nakon poraza u Drugom svjetskom ratu preživjeli dio pripadnika ustaškog pokreta našao je utočište u zemljama Latinske Amerike, SAD-u i Španjolskoj.

Jareb Mario: Ustaško-domobranski pokret. Od nastanka do travnja 1941.

Krizman Bogdan: Ustaše i 3. Reich

Tomasevich Jozo: Rat i revolucija u Jugoslaviji 1914-1945. Okupacija i kolaboracija.

Popis svih istraživanja i istraživača/ica i mentorija/ica

ČAKOVEC

Mentorica:

Kristina Vinković

Arhitektonska ostavština čakovečkih Židova

Leona Zelić

Iva Muminović

Katja Martinović

Saša Mikulan

Maja Nedeljko

Neva Novak

Sara Srnec

Lara Pongrac

Čakovec i Belica u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata

Antonia Blažeka

Karla Kosmačin

Lucija Novak

Lorena Makar

Dora Cerovčec

Saša Velicki

Karla Varga

DUBROVNIK

Mentorice:

Kiti Jurica Korda

Ivana Miošić

Daksa u listopadu 1944.

Ana Mojaš

Petar Plastić

Viktor Šuša

Igor Šarić

Marin Vejnović

Djetinjstvo u Drugom svjetskom ratu u Dubrovniku i okolici

Patricia Tudeško

Katia Matijašević

Jakov Piplica

Margarita Tolja

Petra Škrabo

Pravednici među narodima s dubrovačkog područja

Ivana Pranjkić

Zrinka Pivac

Ivana Čubrić

Režimska (ne)sjećanja

Tea Radonić

Tihana Miović

Karla Žban

Antonija Ivančić

Lea Lujo

Andrina Novak

PULA

Mentor:

Igor Šaponja

Bjegunci i prebjegi iz Pule i Istre nakon Drugog svjetskog rata

Lara Gergorić

Sarah Novoselec

Stefani Miljak

Nensi Dobranović

Istrani u koncentracijskim logorima

Andrea Šimek

Britta Lukačić

Marina Ereiz

Tajana Doblanović

Hana Kudumović

Ivana Ivanušec

Pula u Poraču

Antonela Pamić

Ana Maria Škufljć

Ilijana Vozila

Petra Pralica

Promjene vizure grada Pule u Drugom svjetskom ratu

Ivan Mejak

Sara Stojimanov

Luka Gavranić

Marina Maras

Marijana Krajcar

Dino Žepina

Raul Žgomba

UČENIČKE PRPORUKE I KOMENTARI

Kakva treba biti uloga nastave povijesti u sprječavanju budućih stradanja?

Nastava povijesti treba pomoći u sprječavanju dalnjih stradanja koristeći metode:

1. prikazivanje svjedočanstava
2. suočavanje s posljedicama
3. osvještavanje o stradanjima nedužnih
4. upoznavanje s preživjelima masovnih stradanja
5. posjete mjestima stradanja

Kakve sadržaje želite učiti na nastavi povijesti?

1. Osobni život povijesnih ličnosti
2. Lokalna povijest
3. Terenska nastava
4. Materijalna ostavština žrtava ratova
5. Taktika ratova i naoružanje
6. Kultura i društvo

Kakav treba biti idealan nastavnik povijesti?

1. Strastven i entuzijastičan predavač
2. Koristi se Power Point prezentacijama i dokumentarnim filmovima
3. Raspravlja s učenicima o usvojenom znanju
4. Koristi se povijesnim izvorima
5. Zna povezati sadržaj s aktualnim
6. Ima zanimljive povijesne anegdote
7. Organizira terensku nastavu
8. Duhovit i zna prihvati šalu tijekom sata
9. Prijavljuje učenike na projekte poput Moj zavičaj kroz vrijeme ☺

Koje metode rada bi željeli koristiti u nastavi povijesti?

1. Rad u grupama
2. Terenska nastava
3. Izrada/gledanje dokumentarnih filmova
4. istraživački radovi
5. Suradnja s drugim školama

Kakva mjesta sjećanja na stradanja u Drugom svjetskom ratu i poraću bi željeli vidjeti u svom zavičaju?

1. Javni parkovi
2. Spomen ploče
3. Spomen sobe
3. Umjetničke instalacije
4. Organizirane radionice za mlade u muzejima pod vodstvom muzejskih pedagoga

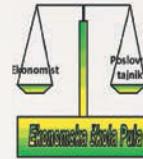

ISTARSKO POVIJESNO DRUŠTVO
SOCIETÀ STORICA ISTRIANA

Udruga za edukaciju
i promicanje ljudskih prava
Association for Education
and Human rights promotion

Art radionica Lazareti

projekt podržava **Robert Bosch Stiftung**